

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

**WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ**

Do użytku służbowego

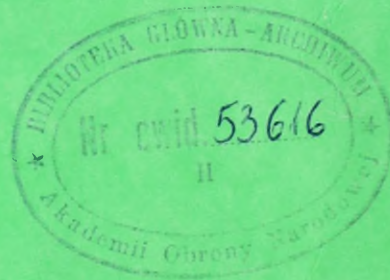
Egz. Nr **3**

Płk dr hab. Jerzy ZIELIŃSKI

**DZIAŁANIA OSŁONOWE
W STREFIE PRZYGRANICZNEJ**

„pk. „OSŁONA””

Studium operacyjne

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/3509

05-003509-003-0

WARSZAWA

1997

63988

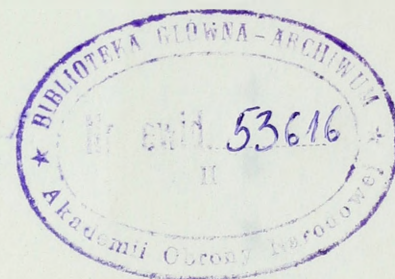
53616

SPIS TREŚCI

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ

Do użytku służbowego
Egz. nr ... 3

Plk dr hab. Jerzy ZIELIŃSKI

DZIAŁANIA OSŁONOWE
W STREFIE PRZYGRANICZNEJ

pk. „OSŁONA”

Studium operacyjne

WARSZAWA

1997

SPIS TREŚCI

	Strony
WSTĘP	4
1.GRANICA PAŃSTWA I JEJ OCHRONA	8
1.1.Pojęcie granicy państwa	8
1.2.Pojęcie ochrony granic	11
1.3.Rys historyczny ochrony granic II Rzeczypospolitej	14
1.4.Kształtowanie się ochrony granic po II wojnie światowej	15
1.5.Wpływ zmian politycznych po 1989 na sposób ochrony granic	18
2.ZADANIA WOJSK LĄDOWYCH ORAZ WYDZIELONYCH SIŁ W OSŁONIE STREFY PRZYGRANICZNEJ	20
2.1.Zadania wojsk lądowych związane z osłoną granicy państwa w okresie pokoju	21
2.2.Zadania wojsk lądowych w osłonie granicy państwa w czasie kryzysu	26
2.3.Zadania wojsk lądowych oraz wydzielonych sił do działań w strefie przygranicznej w czasie wojny	34
3.SIŁY I ŚRODKI PRZEZNACZONE DO PROWADZENIA DZIAŁAŃ W STREFIE PRZYGRANICZNEJ	39
3.1.Wojska operacyjne w osłonie granicy państwowej	39
3.2.Wojska obrony terytorialnej w działaniach w strefie przygranicznej	43
3.2.1.Wnioski z doświadczeń historycznych	43
3.2.2.Ogólne zasady działania wojsk obrony terytorialnej w strefie przygranicznej	46
3.2.3.Problemy współdziałania z wojskami operacyjnymi i ogniwami pozamilitarnymi	50

3.3. Zadania Straży Granicznej	51
ZAKOŃCZENIE	54
LITERATURA	56
ZAŁĄCZNIKI	58

WSTĘP

Problematyka osłony i ochrony granic państwa nie została dotychczas zbadana i opisana w sposób całościowy. Prowadzone były wprawdzie badania dotyczące działań osłonowych w strefie przygranicznej, ale w odniesieniu przede wszystkim do działań obrony terytorialnej.

Są także fragmentaryczne badania dotyczące działań wojsk operacyjnych w tej strefie. Problematyka ta była przedmiotem ćwiczeń szczebla operacyjnego. Jednakże bliższa analiza treści tych ćwiczeń, na przykład „KLON -95”, wskazuje, że osłona granicy stanowiła przedmiot rozważań operacyjnych, ale tylko w aspekcie osłony mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia. Natomiast w niewielkim stopniu rozpatrywano problematykę użycia sił i środków w strefie przygranicznej w ujęciu systemowym. Wynika stąd wniosek, że problemy osłony strefy przygranicznej traktowane są jako problemy o znaczeniu drugorzędnym.

Powyższe uwarunkowania sprawiły potrzebę podjęcia badań, ujmujących tę problematykę w sposób całościowy, obejmujący wszystkie siły i środki przeznaczone do działań w strefie przygranicznej. W związku z tym **celem pracy było opracowanie zarysu teorii działania sił i środków w strefie przygranicznej w osłonie granicy państwa.**

Odpowiednio do tak określonego celu badań, należało udzielić odpowiedzi na **podstawowy problem badawczy**, sformułowany w formie pytania:

Jakie siły i środki powinny prowadzić działania osłonowe w strefie przygranicznej, aby skutecznie osłonić granice państwa?

Udzielenie odpowiedzi na powyższe pytanie wymagało rozwiązania szeregu problemów szczegółowych, a mianowicie:

1. *Jakie istotne wnioski w zakresie osłony granic wynikają z doświadczeń historycznych Polski i innych państw?*

2. *Jakie zagrożenia suwerenności i bezpieczeństwa państwa występują w okresie pokoju, kryzysu i wojny?*

3. *Jakie są, na podstawie oceny zagrożeń, podstawowe zadania w zakresie zapewnienia suwerenności i bezpieczeństwa państwa?*

4. *Jakie siły i środki, odpowiednio do tych zadań, należy wydzielić do działań w osłonie granicy państwa?*

Powyżej sformułowanie problemy badawcze określały tok postępowania w rozwiązywaniu głównego problemu pracy. W związku z tym, w pierwszej kolejności należało dokonać analizy i oceny doświadczeń historycznych w zakresie osłony granic. Analiza ta odniesiona została przede wszystkim do uwarunkowań osłony granicy Polski. Uwzględnione zostały także doświadczenia innych państw.

Istotnym wnioskiem z tej analizy jest fakt, że jednym ze skutecznych sposobów osłony granicy było osadnictwo wojskowe, bowiem ludzie mieszkający w strefie nadgranicznej najbardziej skutecznie tej strefy bronili. Drugi wniosek wskazuje na to, że aby obronić granicę, należy w tym celu użyć regularne wojska.

W następnej kolejności dokonałem oceny zagrożeń suwerenności i bezpieczeństwa państwa. Zagrożenia te występują przez cały czas, a więc w okresie pokoju, kryzysu i wojny. Na podstawie oceny możliwych zagrożeń wyciągnąłem wnioski co do zadań, jakie należy wykonać w każdym z w/w okresów, aby im przeciwdziałać.

Dopiero tak przeprowadzone rozważania stanowiły podstawę udzielenia odpowiedzi na podstawowe pytanie dotyczące sił i środków, które należy wydzielić do działań w osłonie granicy państwa.

W toku badań wykorzystane zostały wnioski i doświadczenia z ćwiczeń zarówno szczebla operacyjnego jak i taktycznego oraz wyniki badań dotyczących zadań wojsk lądowych. Wykorzystany został także bogaty dorobek teoretyczny w zakresie wykorzystania obrony terytorialnej w osłonie granicy państwowej. Także wykorzystalem do badań ustalenia kompetencyjne Straży Granicznej i Policji Państwowej w zakresie osłony granicy państwowej.

Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów i zakończenia oraz z załączników.

W rozdziale pierwszym zawarte zostały podstawowe pojęcia związane z ochroną granic oraz wnioski z analizy historycznych doświadczeń w tym zakresie. Główna uwaga w tym rozdziale została skupiona na doświadczeniach z ochrony granic naszego państwa.

Drugi rozdział dotyczy oceny możliwych zagrożeń suwerenności i bezpieczeństwa państwa i na tym tle przewidywanych zadań dla wojsk lądowych oraz innych sił uczestniczących w osłonie granicy państwa. Rozważania w tym rozdziale zostały przeprowadzone według okresów funkcjonowania państwa, tj. w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

Rozdział trzeci jest próbą udzielenia odpowiedzi na podstawowe pytanie pracy: jakie siły i środki należy wydzielić do działań w strefie przygranicznej.

Odpowiedź na powyższe pytanie została udzielona w oparciu o badania przeprowadzone w dwóch poprzednich rozdziałach. Uwagę w tym rozdziale skupilem na wojskach obrony terytorialnej i określeniu zasad wspólnych działań wszystkich sił uczestniczących w osłonie granicy państwowej.

Wnioski z przeprowadzonych badań wskazują, że problematyka osłony granicy państwa stanowi jeden z ważniejszych problemów naszej obronności. Warunkuje bowiem pomyślne rozwiązanie szeregu kwestii związanych z: uzyskaniem gotowości do obrony przez gros sił zbrojnych; osłonę obiektów o zna-

czeniu państwowym i wojskowym, a także zapewnieniem warunków funkcjonowania państwa zarówno w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

Problem osłony granic jest zawsze aktualny, zmieniają się natomiast uwarunkowania w których ta osłona będzie realizowana. Obecnie, gdy graniczymy z siedmioma państwami powinniśmy swoją uwagę w zakresie osłony granic, koncentrować na granicy wschodniej i zachodniej. Natomiast po wejściu Polski w skład Sojuszu NATO, uwaga nasza będzie skoncentrowana na granicy wschodniej i północnowschodniej. Tak więc, nie można w sposób jednoznaczny zdefiniować jakie siły i środki należy wydzielić do osłony każdej granicy.

Z tego też względu w pracy niniejszej dążyłem do wypracowania określonej metody postępowania w procesie osłony granicy państwa. Dlatego też niniejsze rozważania mają charakter uniwersalny, pozwalają bowiem na wielokrotne ich zastosowanie w zależności od zmieniających się uwarunkowań.

I. GRANICA PAŃSTWA I JEJ OCHRONA

1.1. Pojęcie granicy państwa

Granica państwa kojarzy się na ogół z linią przerywaną wyznaczoną na mapie, a oddzielającą terytorium jednego państwa od drugiego. O ile na mapie ta linia ma dość abstrakcyjny charakter, to w terenie wyznaczona jest przez widoczne znaki naturalne lub sztuczne. Do znaków naturalnych zaliczyć należy rzeki, grzbiety łańcuchów górskich, kamienie, wąwozy itp. Z kolei granica morska nie przebiega brzegiem morza, lecz w pewnym oddaleniu od niego np.: 3-10 km.

W miejscach, gdzie brakuje znaków naturalnych, granica zostaje wyznaczona znakami sztucznymi np.: słupami granicznymi, szlabanami lub kopcami. W każdym jednak przypadku dążeniem zasadniczym przy ustalaniu granicy było jej wytyczenie w oparciu o naturalne przeszkody, stanowiące swoistą osłonę od strony sąsiadów.

Pojęcie granicy jako jednowymiarowej linii pojawiło się dopiero w czasach nam współczesnych. Takie jej widzenie w świadomości wielu społeczeństw utrwaliło się na przełomie XVI i XVII wieku, a związane było głównie ze wzrostem liczebności ludności, stopniem zagospodarowania zajmowanej ziemi itp.

W czasie wspólnoty plemienniej pojęcie granicy nie było znane. Gromady ludzi zmieniały miejsce swojego pobytu na nieograniczonych przestrzeniach w poszukiwaniu korzystniejszych warunków życia. Tak było do czasu, gdy ludy rozpoczęły osiadły tryb życia, gdy nauczono się uprawiać ziemię, budować domy i osiedla. Te czynniki wraz z rozwojem sił wytwórczych powodowały zmiany w świadomości społecznej, kształtując przywiązanie do określonego obszaru, który zaczęto uważać jako swoją własność. Ta powinna mieć swoje granice, których innym przekraczać nie było wolno.

Granice określały na początku obszar użytkowanego terytorium wykorzystywanego na uprawę rolnictwa i hodowli zwierząt oraz budowę osiedli. Na początku granice przebiegały w oparciu o naturalne elementy terenu, które były trudno dostępne np. góry, rozlewiska rzek, lub lasy czy puszcze.

Tak więc najstarsze granice z jednej strony zakreślały obszar użytkowanego terenu, a z drugiej - tworzyły naturalną przeszkodę trudną do przebycia. To zapewniało bezpieczeństwo mieszkającej tam ludności.

Stopniowy, ale nieustanny wzrost ludności powodował ogromne zagęszczenie, co zmuszało do poszerzenia dotychczasowego terytorium. Wycinano lasy i puszcze, osuszano bagna i rozlewiska poszukując nowych przestrzeni życiowych. Na nowych terenach pojawiały się nowe osiedla, a ponieważ trudno było zdobyć nową ziemię, to wzrastało przywiązanie do zajmowanej ziemi. Tym nie mniej jednak poszczególne ludy i plemiona oddzielona było od siebie w dalszym ciągu puszciami i lasami tzw. granicą strefową. Stanowił ją pas ziemi nie zajętej przez nikogo tzw. ziemi niczyjej. Tak było na przykład w XVI wieku w Polsce na tzw. Dzikich Polach, gdzie nikt jej nie wytyczał, a po prostu „szła przestrzeń”.

Warto przytoczyć znamieny fakt, że w procesie polsko-krzyżackim w 1422 roku nie wszyscy reprezentujący ówczesne elity władzy polskiej, potrafili określić granice Królestwa Polskiego.¹

Nie ma jednak w tym nic niezwykłego, bowiem w wielu państwach średnio-wiecznej Europy pozostawiono wiele wolnych przestrzeni w postaci puszczy i lasów bez osiadłej ludności, tworząc w ten sposób rodzaj wału ochronnego odgradzającego od sąsiadów. W tej strefie posiadającej liczne przeszkody naturalne, wiele państw upatrywało możliwości obrony własnego kraju. W tej strefie można było niewielkimi siłami powstrzymać marsz przeciwnika, organizując różne

¹ H. Dominiczak, *Granice państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów*, Warszawa 1997, s. 17.

zasadki, napady zbrojne, a tym samym zyskać czas na zorganizowanie obrony kraju.

Jednakże czas i postęp w rozwoju społeczeństw, znosił z czasem dawne zapatrywania na granice przestrzenne. W miejsce zanikających puszczy granicznych zaczęto tworzyć określone tzw. strefy nadgraniczne wyposażone w odpowiednią infrastrukturę obronną. Z czasem jednak sąsiadujące państwa zetknęły się ze sobą bezpośrednio. Przez graniczne rzeki poprowadzono mosty, zbudowano systemy komunikacyjne i tak rozpoczęła swoje kształtowanie granica linearna. Wzdłuż niej jednak stworzono po obu stronach strefę nadgraniczną, w której obowiązują specjalne przepisy i zaostrzone rygory przebywania, zabezpieczające przed infiltracją państwa sąsiedniego. Ma to miejsce od XVIII wieku, a szczególnie rygorystyczne przepisy w strefach nadgranicznych wprowadzono na przełomie XIX i XX wieku, tuż przed rozpoczęciem pierwszej wojny światowej. Taka sytuacja utrzymywała się we wszystkich państwach socjalistycznych, a w szczególności na styku dwóch bloków politycznych na terenie Niemiec, gdzie zbudowano zasieki i ustawiano pola minowe. Najbardziej wyrazistym przykładem był Mur Berliński, który został obalony dopiero w 1990 roku.

Powyższe rozważania dotyczące granicy państwa mają głównie charakter polityczny. Oprócz tego należy dostrzegać granice narodowościowe, etnograficzne, kulturowe itp. będące efektem ludzkiego działania.

W rozważaniach niniejszej pracy główna uwaga skupiona zostanie na **granicy państwowej**, w jej politycznym rozumieniu, a więc na granicy oddzielającej Polskę od sąsiadujących z nią państw.

Należy także wskazać, że granice polityczne ulegają ciągłym zmianom. Właśnie o ich zmianę toczyły się pierwsza i druga wojna światowa. Także współczesne konflikty zbrojne mają na celu zmianę istniejących granic.

Przeobrażenia społeczno-gospodarcze, międzynarodowe a także narodowe wskazują na dążność do integracji państw i narodów. Państwa Europy Zachod-

niej tworzą Wspólnotę Europejską bez granic i do takiego modelu dąży wiele państw Europy Środkowej, w tym Polska. Czy dojdzie zatem do zniesienia granic i wymazania podziałów na państwa lub bloki państw? Należy sądzić, że zbyt duże różnice w poziomie rozwoju gospodarczego, różnice kulturowe i sprzeczności wewnętrzne, tę perspektywę czynią dość odległą.

Każda epoka wywiera określony wpływ na całokształt życia społeczno-politycznego. Spuścizną feudalizmu są granice państwowe, narodowe i religijne. Kapitalizm z kolei pozostawił granice polityczne, a współczesna epoka - granice ponadnarodowe, granice systemów społeczno-politycznych i ideologicznych.

1.2. Pojęcie ochrony granic

Od najdawniejszych czasów państw starożytności poczynając, a kończąc współcześnie, granice państwa stanowiły centrum uwagi rządzących. Te państwa, które nie umiały tego problemu rozwiązać były podbijane i znikaly z mapy.

Od początku obronę państwa organizowano wykorzystując naturalne właściwości terenu, a gdy te nie były wystarczające - wznoszono budowle obronne. Jedne jak i drugie, miały na celu przejęcie na siebie trudnego zadania ochrony centrów życiowych państwa. W związku z tym one przejmowały na siebie pierwsze uderzenie napastnika. Jednocześnie jednak, w wypadku gdy państwo miało dążenia zaborcze, stanowiły one bazę wypadową przeciwko sąsiadom.

Tak było wówczas, gdy agresji można było dokonać niewielkimi siłami, a wojna była rozpoczynana bez jej wypowiedzenia. Miało to miejsce w Rzeczypospolitej nawet w XVI wieku, gdy w granice naszego państwa wpadały niespodziewanie armie tatarskie, tureckie czy wołoskie. A zatem zagrożenie niespodziewanym napadem wymagało odpowiedniego systemu obrony. Budowano więc budowle obronne i umocnienia zabezpieczające przed niespodziewaną napaścią.

Niekiedy budowano wały ochronne w skład którego wchodziły techniczne umocnienia graniczne i siła żywa. Tak powstał Mur Chiński - gigantyczna budowla wzniesiona w III w. p.n.e. Ale i w czasach nam współczesnych podejmowano budowanie umocnionych wałów. Przykładem takiej budowli może być Linia Maginota na granicy francusko-niemieckiej, Wał Pomorski, czy Międzyrzecki Rejon Umocniony, budowane w latach 1933-1945.

Odległy czas między wzniesieniem tych budowli obronnych na granicy państwa wskazuje, że ówczasie uważano, iż takie mury obronne są w stanie zatrzymać napastnika. O ile w przypadku Chin, budowle obronne zdołały ich obronić przed najazdem wojowniczych Hunów, o tyle Linia Maginota stała się bezużyteczna wobec obejścia jej przez Niemców z pogwałceniem neutralności Belgii.

Z doświadczeń chińskich wypływają dwa istotne wnioski. Pierwszy, że 6-cio metrowy Mur Chiński zagradzał skutecznie drogę w głąb kraju słabo uzbrojonym Hunom. Drugi - to ten, że Chińczycy skolonizowali pogranicze tworząc osadnictwo wojskowe. Osadnicy bronili zaciekle granicy, bowiem za nią znajdowała się ich ziemia uprawna i ich osady.

Wartościowe są także doświadczenia starożytnego Rzymu w ochronie granicy swojego rozległego terytorium. Przede wszystkim wykorzystano czynniki fizjologiczne terenu, zwłaszcza wododziały Dunaju i Renu, w oparciu o które zbudowano liczne fortyfikacje. Ponieważ jednak same umocnienia obronne nie wystarczały Rzymianie na zagrożone odcinki kierowali regularne wojska, czyli legiony. Wojska te z jednej strony pacyfikowały tereny nadgraniczne, z drugiej zaś - stanowiły jej naturalną obronę przed napadami barbarzyńskich wojowników.

W odniesieniu do warunków Polski, pojęcie ochrony granic kojarzy się z czynnościami wojskowymi, operacjami militarnymi przy odpieraniu ataku zbrojnego nieprzyjaciela. W istocie rzeczy jednak zanim wybuchał konflikt zbrojny

podejmowano wiele przedsięwzięć organizacyjnych, ekonomicznych i technicznych w celu ochrony granic. Zarówno w celu ich umocnienia poprzez wykorzystywanie warunków fizjograficznych, jak i obsadzaniu budowli określonymi wojskami.

Także należy mieć na uwadze zmieniający się sposób agresji na przestrzeni dziejów. Gdy dokonywano agresji mniejszymi siłami bez wypowiedzenia wojny, to ochrona granic polegała na niedopuszczeniu wroga do centrum kraju, poprzez niszczenie go podczas podchodzenia w wojnie podjazdowej. Ważną rolę w tym okresie spełniały budowle obronne obsadzone załogami fortecznymi.

Wraz z rozwojem liczebności armii i posiadaniem przez nią coraz nowszego uzbrojenia, dotychczasowy system obrony granicy stracił na znaczeniu.

Współczesne środki walki mogą oddziaływać na nieograniczone odległości, a rzeki i góry nie stanowią już takiej przeszkody jak kiedyś.

Na zakończenie tych rozważań należy określić aspekty ochrony granicy państwa. Możemy zatem mówić o aspekcie **wojskowym i politycznym**.

Przez pojęcie **wojskowej ochrony granic** rozumiemy całokształt czynności i przedsięwzięć podejmowanych przez państwo w celu zabezpieczenia swych granic przed wtargnięciem i naruszeniem ich przez siły zbrojne państwa obcego. Naruszenie granic mogą spowodować zarówno regularne oddziały sił zbrojnych, jak i działania zorganizowanych doraźnie grup dywersyjnych. Stąd zadaniem wojskowej ochrony granic jest stworzenie takiej zapory, aby uniemożliwić tego rodzaju poczynania, a w razie konfliktu zbrojnego - stworzenie pierwszej strefy osłony zbrojnej.

Z kolei przez **polityczną ochronę granic** należy rozumieć całokształt przedsięwzięć i poczynań organizacyjnych podejmowanych przez państwo w celu zamknięcia granic przed przenikaniem szeroko rozumianych wpływów obcego państwa oraz osób nie pożądaných, jak również tych, które próbują nielegalnie opuścić kraj.

1.3. Rys historyczny ochrony granic II Rzeczypospolitej

Odzyskanie niepodległości w 1918 roku rozpoczęło prace związane z ochroną granic. Powołano w związku z tym Straż Gospodarczo-Wojskową (październik 1918 roku), która miała głównie ukrócić przemytnictwo i nielegalny handel oraz niekontrolowany ruch ludności na granicach państwa.

Strażą tą planowano obsadzić granicę zachodnią, północno-zachodnią i południową tysiącem strażaków na pierwszej linii i drugim tysiącem na drugiej linii.

W następnej kolejności utworzono Straż Graniczną (grudzień 1918 rok), jako formację wojskową, zdolną do zabezpieczenia granicy także pod względem wojskowo-politycznym. Straż Graniczną utworzono z oddziałów wojskowych i przyjęto, że będzie to formacja konna. Regulamin Straży Granicznej ustanawiał pas graniczny szerokości 5 km na lądzie i 5 mil morskich wzdłuż wybrzeża morskiego. W pasie przygranicznym żołnierze mieli prawo używania broni.

Od 1919 roku zmieniono nazwę na Wojskowa Straż Graniczna, w skład której weszły trzy pułki i jeden samodzielny dywizjon - łącznie około 5 tys. ludzi. Stan ten ulegał szybkiemu wzrostowi, bo już w maju 1920 wynosił około 20.000 ludzi.

Wraz z rozwojem państwowości polskiej powstały nowe organizacje do ochrony granic, między innymi Kordon Graniczny MSW, Kordon Graniczny WP, Policja Państwowa, Straż Celna i inne jednostki.

Ocena ich funkcjonowania spowodowała powołanie specjalnego korpusu granicznego dla ziem wschodnich, zorganizowanego na wzór wojskowy. We wrześniu 1924 został wydany rozkaz utworzenia Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP). Na uwagę zasługuje wskroś wojskowa struktura organizacyjna KOP, któ-

ry składał się z dowództwa, podległych mu brygad oraz szkół podoficerskich, kompanii szkolnych podoficerów służby czynnej oraz żandarmerii.

W sumie w 1928 roku na granicy wschodniej było sześć brygad posiadających łącznie 29 batalionów, 20 szwadronów i 357 strażnic. Łącznie było to blisko 25 tys. żołnierzy, w tym około 900 oficerów, którzy pełnili służbę na granicy długości 2334 km. Oznaczało to, że na 1 km granicy przypadało około 10 żołnierzy.

Wiosną 1939 roku wraz z narastającym zagrożeniem kraju, KOP posiadał blisko 28 tys. ludzi, co było znaczącą siłą, gotową do użycia w każdej chwili na zagrożonym odcinku granicy.

Odmiennie wyglądało zabezpieczenie granicy zachodniej, na które początkowo służbę graniczną pełniły najpierw formacje wojskowe, potem Straż Celna (1922-1928) o charakterze cywilnym, a następnie jako formacje na wpeł wojskowe. Inne też były metody jej pracy. Były to głównie posterunki i patrole piesze lub konne.

Reasumując powyższe rozważania nad ochroną granic należy stwierdzić, że siły i środki wydzielane do tego celu odpowiadały stopniowi zagrożenia na granicy. Odpowiednie też były sposoby realizacji zadań, zarówno do warunków terenu i stopnia zagrożenia, jak i sił realizujących te zadania (załącznik 1 i 2).

1.4. Kształtowanie się ochrony granic po II wojnie światowej

Sprawa przyszłych granic Polski po 1945 roku stała się sprawą najistotniejszą. Pomijając w tym miejscu wszystkie polityczne uwarunkowania i poczynania, należy uznać, że Polska powstała po 1945 roku w bardzo korzystnych z punktu widzenia obrony, granicach.

Nowe granice poprawiły wydatnie geograficzne, polityczne i strategiczne położenie Polski. W wyniku uzyskania bardziej zwartej terytorium, ogólna dłu-

gość granic zmniejszyła się z 5529 km do 3538 km. Podczas gdy obszar terytorium zmniejszył się o 20 %, to granice zostały skrócone o 38 %. Nastąpiło zmniejszenie granicy lądowej o 2375 km, przy jednoczesnym wydłużeniu morskiej o 384 km. Istotne znaczenie dla ochrony granic ma fakt, że ponad 75 % ich długości ma oparcie naturalne. W nowych granicach Polska miała zamiast siedmiu sąsiadów, tylko trzech. Teoretycznie wszyscy sąsiedzi byli przyjaciółmi, bowiem należeli do jednego ustroju politycznego, gospodarczego i obowiązywała ich ta sama ideologia. Potęga ZSRR stanowiła gwaranty nienaruszalności granic państwa. Nie było roszczeń terytorialnych sporów granicznych między sąsiednimi państwami, co stanowiło dla Polski sytuację sprzyjającą w porównaniu z 1939 rokiem.

Odpowiednio do tej sytuacji zorganizowano system ochrony granic. System ten w myśl ogólnie dobrosąsiedzkich stosunków powinien umożliwiać liberalny, swobodny przepływ ludności z kraju do kraju na podstawie tylko dowodu osobistego. Wszak były to państwa wspólnoty socjalistycznej, a to powinno zobowiązywać do normalnych stosunków między społecznościami różnych państw.

Tymczasem po obu stronach granicy powstawały silne kordony wojskowe, zaskieki z drutu kolczastego i inne zapory. Naruszenie granicy stanowiło powód do ogromnej aktywności formacji graniczących po obu stronach granicy.

Bezpośrednio po zakończeniu wojny do ochrony granic skierowano jednostki frontowe. Na przykład granicę zachodnią obsadziły jednostki 2 Armii w sile pięciu dywizji. Taka sytuacja trwała do listopada 1945 roku, tj. do czasu utworzenia Wojsk Ochrony Pogranicza (WOP). Podlegały one Ministerstwu Obrony Narodowej, a przy okręgach wojskowych utworzono Wydziały WOP, którym podporządkowano Oddziały WOP.

Dyslokację WOP przedstawia załącznik 3.

Wojska Ochrony Pogranicza ulegały stałym przeobrażeniom i zmianom organizacyjnym i strukturalnym. Zmieniało się także ich podporządkowanie. Raz

podlegały MON, a innym razem MSW. Natomiast od 1971 roku WOP przeszły w podporządkowanie MSW, tak pod względem dowodzenia, jak i gospodarczym. Jednocześnie WOP przejęły ochronę granicy jak i kontrolę przejść granicznych. Wyjątek stanowiła Morska Brygada Okrętów Pogranicza, która podporządkowana została Marynarce Wojennej.

W 1975 roku przeprowadzona została reforma administracji państwowej i nowy podział terytorialny kraju. W związku z tym dokonano przesunięć odcinków brygad i oddziałów WOP, odpowiednio do nowych granic administracyjnych. Taka struktura WOP z brygadami i Morską Brygadą Okrętów Pogranicza przetrwała do końca istnienia, tj. do 1990 roku (Załącznik 4).

Położenie polityczne Polski sprawiło, że ochrona granic w latach 1945-1990 polegała głównie na odgrodzeniu nie tylko dwóch systemów, lecz także na szczelnej izolacji społeczeństw państw sąsiadujących. Szczególnie ostro ta sytuacja wystąpiła w latach 1945-1956. Po roku 1956 nastąpiło złagodzenie szeregu dotychczasowych obostrzeń. W efekcie zaprzestano masowej kontroli przez żołnierzy dowodów osobistych w strefie nadgranicznej, udostępniono niektóre szlaki turystyczne. Zaprzestano także budowy nowych płotów i zapór oraz tworzenia nowych odcinków pasa kontrolnego.

Dalsze złagodzenie rygorów granicznych miało miejsce w latach 70-tych, w których wprowadzono ruch graniczny na podstawie dowodów osobistych (NRD). Te uwarunkowania oraz utechniczenie WOP spowodowały zmiany w organizacji oraz funkcjonowaniu brygad i strażnic.

Istota działań WOP wprowadzała się do ochrony granicy przed niekontrolowanym ruchem osobowym i przemytem. Odpowiednio do tych zadań stosowane były formy i sposoby działań żołnierzy WOP.

1.5. Wpływ zmian politycznych po 1989 r. na sposób ochrony granic

Powstanie nowych państw w Europie Środkowej po 1989 roku sprawił, że Polska zamiast dotychczasowych trzech sąsiadów, ma obecnie - siedem.

Granice Polski nie uległy zmianom, a nowe państwa potwierdziły ich nie-naruszalność. Zmienił się jednak diametralnie układ polityczny, ale co jest istotnie nie ma sporów terytorialnych. W tej nowej sytuacji zmieniły się warunki bezpieczeństwa państwa i odpowiednio do nich został utworzony system ochrony granic. Myślą przewodnią jego tworzenia było otwarcie na wszystkie sprawy Europy i świata, a powszechna idea integracji europejskiej i perspektywa przyjęcia Polski do NATO wywiera określone konsekwencje zarówno polityczne, jak i militarne.

W związku z tym zlikwidowano WOP, a na ich miejsce w 1990 roku powołano Straż Graniczną. Oczywiście bazą jej tworzenia były jednostki WOP, które dostarczyły zarówno kadre, sprzęt, jak i infrastrukturę.

Pomimo przeobrażeń strukturalnych i znacznego ucywilnienia, Straż Graniczna jest w dalszym ciągu formacją mocno zmilitaryzowaną. Ustawa przewiduje, że **w razie mobilizacji Straż Graniczna staje się częścią składową Sił Zbrojnych RP.**

Ustawa z 12.10.1990 r. o Straży Granicznej określa zakres jej podstawowych obowiązków. Należy do nich:

- ochrona granicy;
- kontrola ruchu granicznego;
- wydawanie zezwoleń na przekroczenie granicy;
- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i ściganie ich sprawców i inne.

Z powyższego zapisu ustawowego wynika, że Straż Graniczna realizuje swoje zadania w czasie pokoju i wojny. (por. Załącznik 4).

W czasie pokoju jej zadania w ochronie granicy polegają głównie na przeciwdziałaniu przestępstwom granicznym, w tym nielegalnym przekroczeniu granicy. Natomiast w czasie mobilizacji, podlega Siłom Zbrojnym RP i stanowi istotne siły i środki w obronie granicy. Z tych też względów w planowaniu osłony granic należy uwzględnić użycie sił i środków Straży Granicznej.

2. ZADANIA WOJSK LĄDOWYCH ORAZ WYDZIELONYCH SIŁ W OSŁONIE STREFY PRZYGRANICZNEJ

Stosownie do zmian uwarunkowań polityczno-militarnych obronności kraju, powinny zmieniać się zadania sił zbrojnych, w tym ich podstawowego ogniwa, jakim są wojska lądowe. Czynnikiem bezpośrednio określającym wymagania co do zadań wojsk lądowych oraz sił i środków wydzielonych do osłony granicy państwa są przewidywane zagrożenia w czasie **pokoju, kryzysu i wojny**. Należy ponadto określić jakie siły i środki będą uczestniczyć wspólnie z wojskami lądowymi w osłonie strefy przygranicznej. Wynika stąd potrzeba przeprowadzenia analizy możliwej ewolucji zadań wojsk lądowych oraz innych sił wydzielonych do osłony granicy państwa w systemie obronnym kraju. Uwzględnić przy tym należy zadania realizowane zarówno przez wojska lądowe, jak i Policję Państwową, Straż Graniczną oraz inne ogniwa pozamilitarne w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

Należy podkreślić, że zadania wojsk lądowych są pochodną zadań realizowanych przez całe siły zbrojne. Z tego też względu zadania te wynikają z systemu obronnego kraju. System ten funkcjonuje w okresie pokoju w interesie obrony państwa tj. zapewnienia jego suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej oraz pokojowych warunków życia i rozwoju społeczeństwa.

Istotnym czynnikiem rzutującym na naszą obronność, a co za tym idzie na zadania operacyjne wojsk lądowych, jest fakt, że sami musimy zadbać o własne bezpieczeństwo. Powinniśmy zatem niezależnie od zabiegania o udział w układach i sojuszach wojskowych, zadbać o świadomość obronną społeczeństwa i przygotowanie sił zbrojnych oraz ogniw pozamilitarnych na odpowiednim poziomie.

2.1. Zadania wojsk lądowych związane z osłoną granicy państwa w okresie pokoju

Obronny charakter doktryny militarnej wpływa na zadania sił zbrojnych. W dalszym ciągu podstawowym ich zadaniem jest gotowość i zdolność do odparcia agresji zbrojnej na nasze państwo. Jednocześnie jednak ważnym zadaniem wojsk lądowych stają się działania związane z nie dopuszczeniem do wybuchu wojny i zniechęcaniem potencjalnego przeciwnika do agresji.

Głębsza analiza problemu wskazuje, że w okresie pokoju wojska lądowe oraz inne siły przewidziane do osłony strefy przygranicznej, powinny realizować trzy podstawowe grupy zadań: *min.*

1) zadania związane z osiąganiem zdolności do udziału w strategicznej operacji obronnej, w tym zadania związane z osłoną strategiczną granic i terytorium państwa;

2) zadania mające na celu podnoszenie autorytetu sił zbrojnych na arenie międzynarodowej, w tym udział w operacjach pokojowych poza granicami kraju;

3) zadania związane z podnoszeniem świadomości obronnej, przygotowaniem rezerw osobowych dla sił zbrojnych i ogniw poza militarnych.

Dla potrzeb niniejszej pracy najbardziej istotna jest pierwsza grupa zadań związana z udziałem wojsk lądowych w strategicznej operacji obronnej, a w tym zadań związanych z przygotowaniem działań w strefie przygranicznej. Pomyślna realizacja zadań w tej strefie warunkuje mobilizacyjne i operacyjne rozwinięcie. Chodzi tu zatem o przedsięwzięcia związane z utrzymywaniem gotowości bojowej wojsk oraz ich zdolności do odparcia powietrzno-lądowych zgrupowań uderzeniowych przeciwnika.

W tym zakresie w czasie pokoju niezbędna jest realizacja następujących głównych zadań:

- utrzymanie ustalonego poziomu dyspozycyjności oraz gotowości bojowej i mobilizacyjnej jednostek wojskowych zwłaszcza tych, które są przewidziane do działań w strefie przygranicznej;
- szkolenie kadry zawodowej i żołnierzy służby zasadniczej w zakresie zajmowania wyznaczonych rejonów odpowiedzialności i prowadzenia wspólnych działań z innymi siłami przewidzianymi do działań w tej strefie;
- przeszkalanie żołnierzy rezerwy;
- gromadzenie i utrzymywanie ustalonych zapasów materiałowych;
- przygotowanie i aktualizacja planów działania na wypadek wojny;
- systematyczne prowadzenie studiów i badań nad problematyką obronną;
- popularyzowanie problematyki obronnej i tradycji wojsk lądowych w społeczeństwie.

Potrzeby operacyjne wyznaczają poziom i zakres wszystkich dziedzin, stąd m.in. zgodnie z nimi konieczne jest ustalenie zasad utrzymania **stałej gotowości bojowej i mobilizacyjnej**. Wymaga to między innymi:

- określenia grup jednostek wojskowych według ukończenia stanem osobowym i sprzętem w czasie pokoju do etatów czasu wojny i odpowiedniego ich rozmieszczenia na terytorium kraju, w tym określenia tzw. **Jednostek Pierwszej Kolejności Użycia /JPKU/**;
- określenia zadań mobilizacyjnych w czasie pokoju zgodnie z potrzebami operacyjnymi;
- zgromadzenia i utrzymania należnych ilości uzbrojenia, wyposażenia i zapasów materiałowych;
- utrzymywania w stałej gotowości system kierowania osiągnięciem wyższych stanów gotowości bojowej.²

² J. Babula, Działalność SZ w czasie pokoju, w: Myśl Wojskowa Nr 6 z 1994, s. 20 i dalsze.

Ponieważ nie ma możliwości ani potrzeby utrzymywania całych sił zbrojnych w jednakowo wysokim stopniu ukończenia i gotowości bojowej, stąd do dalszych rozważań przyjąłem sprawdzone w praktyce szkoleniowej rozwiązanie zgodnie z którym, ustala się tzw. **Jednostki Pierwszej Kolejności Użycia**, Problematyka tworzenia i szkolenia ich została w praktyce ćwiczeń sprawdzona, zatem można ją w zasadzie doskonalić, szczególnie w aspekcie ewentualnych, przyszłych działań w ramach Sojuszu NATO, zgodnie z założeniami strategicznymi i operacyjnymi.

Ważnym zadaniem wojsk lądowych w okresie pokoju jest szkolenie żołnierzy i przygotowanie rezerw osobowych dla sił zbrojnych i układu poza militarnego. Program szkolenia powinien zakładać, że wojska lądowe muszą być zdolne do prowadzenia działań obronnych, a także do wykonywania zwrotów zaczepnych w formie kontrataków i przeciwuderzeń. Wysokie prawdopodobieństwo prowadzenia takich działań na własnym terytorium wskazuje, że najbardziej preferowane byłyby wojska zdolne do wysoce manewrowych działań ofensywnych. Oznacza to, że w działaniach obronnych nie możemy nastawiać się wyłącznie na obronę określonych rubieży i rejonów. Wynika stąd wniosek, iż związki taktyczne i operacyjne wojsk lądowych powinny być zdolne do prowadzenia działań na zagrożonych kierunkach w sposób manewrowy. Taka właśnie filozofia szkolenia powinna obowiązywać w wojskach lądowych.

Drugim istotnym czynnikiem jest faktyczne szkolenie wojsk, przygotowujące żołnierzy do świadomej i zorganizowanej obrony kraju. Intensywne i dobrze zorganizowane szkolenie wpływa na wzrost ich świadomości obronnej, którą następnie podnoszą w społeczeństwie, po ukończeniu służby wojskowej. Z tego też względu powołanie obywatela do wojska powinno służyć głównie jego szkoleniu obronnemu. Rzetelne i solidne przygotowanie obywatela jako żołnierza daje poczucie bezpieczeństwa i jednocześnie szacunku dla wojska. Jest elementem podnoszenia świadomości obronnej społeczeństwa.

Na początku lat 90-tych zarysowała się w Europie, a obecnie coraz bardziej utrwała, tendencja do zmiany charakteru sił zbrojnych w okresie pokoju. O ile uprzednio siły zbrojne były przede wszystkim czynnikiem zastraszenia agresją, to obecnie stają się **środkiem wymuszania pokoju**. Przyznane poszczególnym państwom traktatem CFE-1 limity stanu sił zbrojnych i uzbrojenia, mają głównie taki charakter, tzn. mają odstraszać ewentualnego agresora i uczynić jego agresję nieopłacalną.

Przyjmując założenie, iż siły zbrojne są tylko jednym z komponentów systemu obronnego państwa, a obok nich istotną rolę spełnia administracja rządowa i samorządowa, celowe jest zapraszanie do udziału w tych ćwiczeniach przedstawicieli tejże administracji. Jest wówczas możliwość uzgadniania działań organów administracji państwowej z siłami zbrojnymi. .

Niewątpliwie jednym z najważniejszych zadań w zakresie działań w strefie przygranicznej **jest zaplanowanie i przygotowanie sił i środków do działań, mających na celu osłonę granicy państwa**. Istota działań tych sił polegać będzie na niedopuszczeniu do wykonania zaskakującego uderzenia przez potencjalnego przeciwnika. W następnej kolejności, działania w tej strefie powinny uniemożliwić przeciwnikowi szybkie rozwinięcie działań zaczepnych w głąb kraju. W związku z tak sformułowanym celem działań w tej strefie, należy wykorzystać takie siły i środki, które będą mogły możliwie najszybciej uzyskać zdolność bojową do prowadzenia działań. Powinny być to zatem siły , które znajdują się w rejonie zagrożenia agresją, a więc jednostki Straży Granicznej, Policji Państwowej, wojska obrony terytorialnej oraz wydzielona część wojsk operacyjnych, a ponadto jednostki pozamilitarne podległe terenowym organom administracji terenowej. Należy przy tym dostrzegać fakt, że osłona może być prowadzona w wymiarze strategicznym, operacyjnym oraz taktycznym..

Rozważania w niniejszej pracy ukierunkowane są na problematykę operacyjną, przy czym w czasie ich rozwiązywania będą uwzględniane aspekty strategiczne,

a także taktyczne. Wymiar taktyczny jest bowiem tym wymiarem, w którym bezpośrednio realizuje się przedsięwzięcia związane z osłoną granic np: zorganizowanie pasa przesłaniania przez oddział czy związek taktyczny.

W okresie pokoju powinny być podejmowane przygotowania zarówno w odniesieniu do sił i środków, a także w zakresie obronnego wykorzystania terenu. Takie działanie wpłynie korzystnie zarówno na poziom realizacji zadań w osłonie granicy, a także na wzrost świadomości obronnej własnego społeczeństwa. Jednocześnie demonstrowana będzie potencjalnemu przeciwnikowi gotowość do odparcia agresji, co może uczynić ją nieopłacalną.

Ponieważ w osłonie granicy uczestniczyć będzie wiele różnorodnych sił i środków, stąd bardzo czasochłonne będzie uzgodnienie między nimi zadań i sposobów ich realizacji. Dlatego też niezbędne jest w okresie pokoju, dokonanie tych wszystkich uzgodnień podczas rekonesansów i wspólnych ćwiczeń.

Potwierdzeniem powyższej tezy jest i to, że wszystkie uzgodnienia wymagają weryfikacji odpowiednio do zmieniającej się sytuacji.

Wstępnie można zarysować problemy, które będą wymagały uzgodnień między poszczególnymi wykonawcami. Należą do nich będą problemy związane z:

- dopływem informacji i ich wymianą o przeciwniku w przewidywanym pasie działania;
- wyznaczeniem rejonów odpowiedzialności dla Straży Granicznej, Policji Państwowej, wojsk obrony terytorialnej i wojsk operacyjnych;
- ustaleniem zasad współdziałania między wykonawcami;
- zabezpieczeniem przemieszczania wojsk w pasie odpowiedzialności;
- zapewnieniem porządku i bezpieczeństwa publicznego w miastach i osiedlach;
- zwalczaniem grup dywersyjno-rozpoznawczych przeciwnika;
- ochroną i obroną obiektów ważnych dla gospodarki narodowej i dla wojska;

- zabezpieczeniem akcji ratowniczych w tym ewakuacji mieszkańców z zagrożonej strefy;
- sposobem wykorzystania infrastruktury stałej do zabezpieczenia logistycznego;
- przygotowaniem obiektów i rubieży do niszczeń i minowania³

Istotnym problemem wymagającym rozwiązania jest **określenie kompetencji w zakresie dowodzenia** między poszczególnymi wykonawcami. W pierwszej kolejności należy określić kompetencje dowódców wojsk operacyjnych w odniesieniu do całego pasa odpowiedzialności związku taktycznego/oddziału/, a zatem i do sił w nim znajdujących się i przewidzianych do działań.

Należy sądzić, że podstawową rolę i główny ciężar walki z atakującym przeciwnikiem będzie spoczywał na wojskach operacyjnych, stąd można wnioskować, że dowódcy operacyjnemu powinny być podporządkowane wszystkie pozostałe siły.

2.2. Zadania wojsk lądowych w osłonie granicy państwa w okresie kryzysu

Określenie zadań związanych z osłoną granicy państwa w okresie kryzysu wymaga oceny i analizy możliwych zagrożeń, jakie mogą się pojawić w tym czasie. Doświadczenia minionych wojen i konfliktów zbrojnych w ostatnich latach wykazują, że w okresie poprzedzającym starcie zbrojne rodzi się cała skala zagrożeń suwerenności i bytu państwowego. A w związku z tym coraz większego znaczenia nabierają zadania wojsk w okresie kryzysu, w tym zadania mające na celu zapobieganie i niedopuszczenie do wybuchu konfliktu zbrojnego. Z drugiej zaś strony, chodzi o to „aby nie dopuścić do wykonania uderzenia

³ Osiński St. „Działania związku taktycznego w osłonie granicy państwa, w: Myśl wojskowa Nr 5 1997, s.42

z zaskoczenia. Treści tych zadań powinny w większym niż dotychczas stopniu stać się przedmiotem szkolenia dowództw i sztabów.

Należy zatem w pierwszej kolejności dokonać analizy i oceny możliwych zagrożeń ze strony potencjalnego przeciwnika, co pozwoli następnie na sprecyzowanie przewidywanych zadań wojsk lądowych i współdziałających z nimi sił w strefie przygranicznej w tym okresie.

Wnioski z analizy konfliktów zbrojnych pozwalają przypuszczać, iż wybuch wojny między państwami w naszym regionie Europy będzie zazwyczaj poprzedzony narastaniem sprzeczności politycznych, ekonomicznych i innych. Natomiast bezpośrednio przed agresją mogą mieć miejsce różnorodne działania o charakterze niezbrojnym, a także działania mające na celu naruszenie porządku publicznego i suwerenności państwa. Istotą tych działań będzie wywołanie sytuacji kryzysowej, stanu zagrożenia.

Doświadczenia z wojen oraz konfliktów zbrojnych wskazują, że działania potencjalnego przeciwnika w tym okresie, możemy umownie podzielić na dwie grupy działań:

- **działania zamierzone**, a więc podejmowane z pełną świadomością celów, które w ich wyniku zamierza się osiągnąć;
- **działania niezamierzone**, będące splotem wydarzeń lub okoliczności innych wydarzeń w otoczeniu państwa.

Zarówno jedne, jak i drugie, będą miały na celu naruszenie porządku publicznego i suwerenności państwa. Spróbujmy teraz przeanalizować możliwe zagrożenia ze strony potencjalnego przeciwnika.

Pierwszą grupę działań przeciwnika mogą stanowić **działania zamierzone**. Mogą one mieć charakter działań prowokacyjnych lub dywersyjnych.

Działania prowokacyjne będą miały na celu wciągnięcie państwa w konflikt zbrojny lub obciążenie odpowiedzialnością za jego wywołanie. Do realizacji tego celu mogą być stosowane następujące formy działań:

- zbrojne powstania;
- napady na punkty graniczne, obiekty wojskowe, administracyjne, gospodarcze;
- celowe wkroczenie jednostek wojskowych z rejonów objętych walkami w otoczeniu państwa.

Do tych działań mogą zostać użyte grupy zbrojnego podziemia, jednostki wojskowe lub jednostki specjalne.

Drugą grupę stanowią **działania dywersyjne**. Będą one ukierunkowane na wywołanie paniki, destabilizowanie życia społecznego, obniżenie morale społeczeństwa i wojska oraz dezorganizowanie kierowania, dowodzenia i zaopatrywania. Formami tych działań będą akcje specjalne, działania przestępcze na zlecenie, przemyt, rozboje czy napady rabunkowe. Natomiast jeśli chodzi o realizację to mogą być tu użyte siły kadrowych jednostek specjalnych, grupy zbrojnego podziemia lub pospolite grupy przestępcze.

Wymienione powyżej rodzaje działań mających na celu naruszenie suwerenności państwa i porządku publicznego, będą podejmowane najczęściej łącznie z innymi działaniami, będącymi splotem lub zbiegiem okoliczności i wydarzeń w otoczeniu państwa. Mogą to być następujące typy działań:

- przestępcze, których celem będzie rabunek, zysk, walka o nierealne idee lub porachunki między grupami przestępczymi;
- rozgrywające się w otoczeniu państwa różnorodne wojny etniczne, religijne itp.;
- niekontrolowane masowe migracje ludności lub jednostek wojskowych przez obszar państwa lub w jego otoczeniu.

Działania te mogą być prowadzone jako napady rabunkowe, przemyt, grabieże i terroryzm, a prowadzić je będą organizacje przestępcze, mafijne, uciekinierzy z państw prowadzących wojnę, lub grupy powstańcze.

Doświadczenia konfliktów zbrojnych w byłej Jugosławii, Czeczenii i w państwach afrykańskich wykazują, że potencjalny przeciwnik będzie dążył do wykorzystania nadarzających się sytuacji powstałych w pobliżu granic państwa do prowadzenia własnych działań naruszających suwerenność i porządek publiczny. Celem tych działań będzie stworzenie warunków do rozpoczęcia agresji i szybkiego osiągnięcia założonych w niej celów.

Na tle tak zarysowanych możliwych zagrożeń państwa, można spróbować zdefiniować zadania wojsk lądowych oraz sił układu poza militarnego w okresie kryzysu. Oczywiście zadania te wynikają z głównego celu jakim jest zapewnienie bezpieczeństwa państwa.

Stosownie do zagrożeń, zadania wojsk lądowych oraz współdziałających z nimi sił, można podzielić na:

- zadania, gdy istnieje bezpośrednio zagrożenie militarne, a więc tzw. **zagrożenie bezpośrednie**;
- zadania, gdy zagrożenie militarne jest wynikiem działań w otoczeniu państwa, tzw. **zagrożenie pośrednie**.

Istotą zadań wojsk lądowych oraz sił wydzielonych do osłony granicy państwa w czasie **zagrożenia bezpośredniego** jest utrzymywanie niezbędnego potencjału wojsk na poziomie odpowiednim do skali zagrożenia. Jednocześnie należy zapobiegać rozwijaniu się sytuacji kryzysowej. W związku z tym mogą być podejmowane działania mające na celu:

- zwiększenie i demonstrowanie możliwości działania wojsk lądowych, w tym wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, a także Straży Granicznej i Państwowej Policji oraz ogniw terenowej administracji państwowej;
- zapewnienie możliwości użycia sił zbrojnych i reagowania pośredniego;
- reagowanie bezpośrednio samodzielnie lub we współdziałaniu z siłami państw sojuszniczych, lub w ramach ONZ lub z innych organizacji zbiorowego bezpieczeństwa.

Natomiast w wypadku **zagrożenia pośredniego**, należy utrzymywać gotowość sił zbrojnych na odpowiednim poziomie i jednocześnie oddziaływać na źródła zagrożeń, dążąc do ich likwidacji.

W związku z tym zadania wojsk lądowych oraz wszystkich sił i środków uczestniczących w osłonie granicy państwa powinny koncentrować się na:

- demonstrowaniu gotowości do obrony kraju wraz z rzeczywistą osłoną granic państwa z zagrożonych kierunków;
- reagowaniu bezpośrednim, samodzielnie lub we współdziałaniu z siłami ONZ lub państw sojuszniczych, w wypadku naruszenia suwerenności kraju.
- tworzenie warunków mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych.

W celu realizacji zadań okresu kryzysu wojska lądowe powinny posiadać określoną część jednostek w odpowiednim stopniu ukończenia. Biorąc pod uwagę potrzeby operacyjne oraz doświadczenia w tym zakresie własne i innych państw, jednostki te powinny posiadać ukończenie powyżej 60 %.⁴ Na wypadek zagrożenia, powinny być one uzupełnione w pierwszej kolejności, osiągając gotowość do natychmiastowego użycia w celu:

- wzmocnienia osłony i uszczelnienia granicy państwowej;
- działań opóźniających w pasie przesłaniania;
- osłony mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia zasadniczych sił;
- osłony wybranych obiektów kierowania państwem i gospodarką narodową.

Jednym z ważniejszych zadań wojsk lądowych realizowanych w okresie zagrożenia, będzie **mobilizacyjne i operacyjne ich rozwinięcie**. Te przedsię-

⁴ Np. Niemcy na 19-naście brygad zmechanizowanych posiadają trzy ukończone powyżej 60 %. Taki stopień ukończenia mają ponadto trzy BPD, jedna BPG. Zob.: M. Wiatr, Związki taktyczne..., wyd. cyt., s. 17.

wzięcia będą warunkowały efektywne wykorzystanie potencjału bojowego wojsk lądowych w strategicznej operacji obronnej.

W nowych uwarunkowaniach wynikających głównie z ograniczonego składu sił zbrojnych, zmniejszenia środków finansowych na bieżącą ich działalność należy przewidywać, że ponad połowa jednostek wojskowych będzie mobilizacyjnie rozwijania w okresie kryzysu. Dopiero po zmobilizowaniu będzie można przemieścić związki taktyczne i oddziały do rejonów przyszłych działań obronnych. Z tego też względu sprawność mobilizacyjnego rozwinięcia i przemieszczenia wojsk w ramach operacyjnego rozwinięcia, będzie warunkować zdolność związków operacyjnych do prowadzenia operacji obronnej. Ma to szczególne znaczenie w porównaniu z niewielką ilością związków operacyjnych wobec możliwych kierunków zagrożeń uderzeniami przeciwnika. Wnikliwa analiza tego problemu wskazuje, że sprawność przemieszczenia wojsk, często na znaczne odległości, będzie wymagała realizacji zadań związanych z:

- utrzymaniem sprawności ruchu wojsk po drogach, szczególnie w zakresie utrzymania przejezdności dróg;
- osłoną wojsk przed ewentualnym działaniem różnego rodzaju grup dywersyjno-rozpoznawczych przeciwnika, uderzeniami elektronicznymi i uderzeniami z powietrza.

Realizacja pierwszej grupy zadań sprowadzać się będzie do utrzymania w stanie przejezdności mostów, wiaduktów, węzłów dróg, prowadzenia likwidacji skażeń przemysłowych powstałych w wyniku oddziaływań dywersyjnych przeciwnika.

Druga grupa zadań związana będzie ze zwalczaniem desantów powietrznych przeciwnika, jego GDR, sił specjalnego przeznaczenia, których celem będzie dywersja i prowokacja. Ponadto jest bardzo prawdopodobne, iż w okresie kryzysu przeciwnik będzie stosował zakłócenia elektroniczne, dążąc tym do

zdezorganizowania systemu dowodzenia mobilizacją i operacyjnym rozwinięciem.

Nie można także wykluczyć w końcowej fazie kryzysu, użycia lotnictwa przez przeciwnika. Może to stanowić jednocześnie początek jego operacji powietrznej.

W związku z powyższymi zagrożeniami należy utrzymywać określoną część wojsk operacyjnych w odpowiednim stopniu gotowości bojowej w okresie pokoju. Jednakże, jak to wynika z wstępnej analizy oraz dotychczasowej praktyki szkoleniowej wojsk, należy przewidywać, iż większość wymienionych zadań powinny realizować siły **obrony terytorialnej**, element składowy wojsk lądowych.

Do zadań realizowanych przez te siły w okresie kryzysu, należałyby następujące zadania:

- utrzymanie w stanie przejezdności dróg kołowych, budowa lub odbudowa przepraw, wiaduktów i szeroko rozumiana pomoc techniczna;
- zwalczanie desantów przeciwnika, jego grup dywersyjno-rozpoznawczych;
- ochrona obiektów, składów zaopatrzenia, węzłów dowodzenia, a więc podstawowych elementów infrastruktury operacyjnej;
- udział wydzielonych sił w osłonie granicy państwowej.

Taka szeroka skala zadań wojsk obrony terytorialnej powinna rzutować na wyposażenie ich w odpowiednie siły i środki oraz strukturę organizacyjną. Z powyższych względów, o czym wspomniano już wcześniej zasadne jest posiadanie dwóch grup jednostek obrony terytorialnej:

- **pierwszą** - stanowić powinny jednostki posiadające zdolności manewrowe. Ich zadaniem byłaby osłona granicy państwowej, wsparcie wojsk operacyjnych, współudział w akcjach przeciwdesantowych i przeciwdywersyjnych, a także prowadzenie działań w warunkach szczególnych np.: w terenie lesisto-jeziornym, zurbanizowanym, górskim itp. Powyż-

szere zadania jednostki te będą realizować we wcześniej ustalonych rejonach odpowiedzialności;

- **drugą** - jednostki stacjonarne, przywiązane terytorialnie do obszaru i obiektów. Do tej grupy należeć powinny jednostki wykonujące zadania ukierunkowane na realizację akcji przeciwdywersyjnych, osłonę systemu logistycznego, udział w zabezpieczeniu przegrupowania wojsk, obronę rejonów umocnionych, a także działania ratunkowe. Zadania tych jednostek powinny być związane z ochroną obiektów, ważnych z punktu widzenia operacyjnego.

Do tej grupy należy także zaliczyć jednostki ochrony obiektów oraz utrzymania ruchu wojsk np.: pontonowe.

Zakres i skala zadań realizowanych przez wojska obrony terytorialnej wskazuje na potrzebę utworzenia struktur dowodzenia tymi wojskami odpowiednich do zakresu i obszaru przewidywanych dla nich zadań. Powinny być to struktury dowodzenia regionalne, odpowiadające zasięgiem strefie (obszarowi) odpowiedzialności korpusu oraz struktury dowodzenia terytorialne (lokalne) odnoszące się do jednostek typu stacjonarnego.

Szeroka gama zadań realizowanych w okresie kryzysu przez wojska operacyjne i obrony terytorialnej, wskazuje na potrzebę koordynacji działań. Można przewidywać, że uzgodnienia zadań między wojskami operacyjnymi a obrony terytorialnej będą dotyczyć dwóch podstawowych przedsięwzięć:

- mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk operacyjnych;
- przegrupowania wojsk do planowanych rejonów.

Podczas **mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia** uzgodnienia powinny dotyczyć:

- wzmocnienia osłony granicy państwowej i rozwinięcia systemu rozpoznania obrony terytorialnej i wojsk operacyjnych w strefie nadgranicznej;

- ochrona rejonów mobilizacji;
- ochrona obiektów państwowych;
- rozbudowa fortyfikacyjna rubieży i rejonów obrony;
- przygotowanie i utrzymanie zapór i niszczeń na prawdopodobnych kierunkach uderzeń.

Natomiast w czasie **przegrupowania wojsk operacyjnych** zakres uzgodnień wspólnych działań powinny koncentrować się na:

- zapewnieniu sprawności kierowania ruchem wojsk;
- osłonie przeciwdywersyjnej dróg przegrupowania;
- zapewnieniu porządku na drogach marszu;
- osłonie obiektów komunikacyjnych.

Reasumując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że w okresie kryzysu wzrasta skala zadań wojsk lądowych oraz sił i środków wydzielonych do osłony granicy państwa. Natomiast uwarunkowania naszej obronności wskazują, że gros tych zadań powinno wymagać wspólnego działania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

2.3. Zadania wojsk lądowych oraz wydzielonych sił do działań w strefie przygranicznej w czasie wojny

Zadania operacyjne wojsk lądowych oraz innych sił w czasie wojny, wynikają bezpośrednio z celu, zadań i treści strategicznej operacji obronnej. Jak wynika z uprzednio przeprowadzonych rozważań, istotą tej operacji będzie przeciwstawienie się lądowym uderzeniom wspartym działaniami z powietrza i na morzu. Taki bowiem charakter, wynikający z aktualnego i perspektywicznego stanu środków walki, może mieć agresja na nasz kraj. Z tak sformułowanego charakteru zagrożenia militarnego obszaru kraju, można wyciągnąć wniosek, że

działania wszystkich sił wydzielonych do prowadzenia działań w strefie przygranicznej, powinny być ukierunkowane na :

- niedopuszczenie do wykonania przez przeciwnika uderzenia z zaskoczenia na siły zbrojne i ważne obiekty państwowe i wojskowe;
- osłonę mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych;
- osłonę operacyjnego przygotowania pasów i rejonów odpowiedzialności związku operacyjnego i taktycznego.

Decydującą rolę w zgrupowaniach uderzeniowych potencjalnego agresora spełniać będą wojska lądowe, stąd należy wnioskować, że dominującą rolę w odparciu takiej agresji powinny spełniać nasze wojska lądowe. Ich działanie powinny wspierać siły powietrzne, a na kierunkach nadmorskich - marynarka wojenna. A zatem działania wojsk lądowych będą miały charakter ogólnowojskowy, wyrażający się m. in. zdolnością do odparcia uderzeń z powietrza, w tym także do walki z desantami powietrznymi.

Analiza potencjałów militarnych państw sąsiednich, wskazuje na możliwość uzyskania w początkowej fazie agresji znacznej przewagi na wybranych kierunkach. Aby można było w tych warunkach skutecznie prowadzić działania w strefie przygranicznej, należy posiadać wojska o wysokim stopniu gotowości bojowej i dużej samodzielności. Powinny one posiadać możliwość prowadzenia wysoce manewrowych działań w wymiarze operacyjnym i taktycznym.

Dotychczasowe analizy i rozważania pozwalają na sformułowanie wniosku, iż zagrożenie militarne kraju istnieje na wszystkich kierunkach. A zatem konieczne jest takie rozmieszczenie wojsk lądowych na obszarze kraju, które umożliwi szybkie przeciwstawienie się uderzeniom powietrzno-lądowym potencjalnego agresora. Także potrzebne są siły i środki, które mogłyby maksymalnie szybko być użyte do powstrzymania uderzeń przeciwnika, izolowania dopływu jego sił w obszar włamania itp. Zadaniem sił użytych w pierwszej kolejności,

powinno być przede wszystkim tworzenie warunków do pełnego mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk lądowych.

Rozwiązaniem tego problemu może być podejście, polegające na wzajemnie uzupełniającym się działaniu dwóch elementów składowych wojsk lądowych. Jednym z nich powinny być wojska przywiązane do określonego obszaru posiadające wysoki stopień gotowości bojowej, pozwalający im na podjęcie walki obronnej w pierwszej fazie agresji. Siły te powinny posiadać środki umożliwiające im podjęcie walki z czołgami i bwp, podczas gdy same tych środków posiadać nie będą.

Wobec tego istnieje potrzeba wsparcia ich działań takim sprzętem przez wydzielone jednostki drugiego elementu składowego wojsk lądowych, jakim powinny być wojska operacyjne. A to z kolei oznacza, że określona część wojsk operacyjnych powinna posiadać taki stopień ukompletowania i gotowości bojowej, który pozwala im na natychmiastowe podjęcie walki zbrojnej.

Z kolei wojska operacyjne, aby mogły szybko i skutecznie podjąć walkę obronną na zagrożonym kierunku, powinny być także przywiązane do określonego obszaru. Obszar ten powinien stanowić dla nich bazę mobilizacyjną i materialną. Obronę tego obszaru należy powierzyć związkowi operacyjnemu wojsk lądowych.

Dotychczasowe doświadczenia w tym zakresie pozwalają przypuszczać, że podstawowym sposobem prowadzenia obronnych operacji wojsk lądowych powinien być sposób oparty na obronie zawczasu zaplanowanych i przygotowanych rubieży obrony. Powyższy sposób umożliwia prowadzenie przez określone siły uporczywej obrony na wcześniej przygotowanych pozycjach, z jednoczesnym szerokim stosowaniem manewru, albo w celu przeniesienia wysiłku obrony na zagrożony kierunek, albo w celu wycofania na kolejne rubieże w głębi. Natomiast w wypadku znacznej przewagi przeciwnika, przygotowane

wcześniejszej rubieży i rejonów obrony mogą umożliwić prowadzenie obrony w okrążeniu, co może w dużym stopniu kanalizować ruch wojsk przeciwnika.

Istotnego znaczenia nabiera współcześnie sposób realizacji zadań. Ponieważ należy liczyć się ze zmasowanymi uderzeniami zgrupowań pancernozmechanizowanych wspartych uderzeniami z powietrza, to wojska lądowe, aby mogły realizować zadania obronne i zaczepne, powinny posiadać w swoim składzie siły i środki zapewniające im:

- możliwość prowadzenia skutecznej walki przeciwpancernej na wszystkich szczeblach taktycznych, a także i na operacyjnym;
- skuteczną obronę przeciwlotniczą, warunkującą zachowanie zdolności bojowej oddziałów i pododdziałów;
- wykorzystanie właściwości taktycznych terenu, czyniąc go trudnym do pokonania przez przeciwnika w celu opóźnienia jego natarcia i zadania mu maksymalnych strat;
- prowadzenie działań w głębi ugrupowania przeciwnika, bądź przez pozostawione tam wojska lub poprzez działanie z powietrza.

Przewidywany charakter zagrożenia uderzeniami przeciwnika i związana z tym możliwość prowadzenia walki na samodzielnych kierunkach, albo nawet w okrążeniu, wskazuje na potrzebę posiadania przez wojska lądowe dużych możliwości ogniowych i manewrowych oraz samodzielności działań. Oznacza to potrzebę włączania już na szczeblach taktycznych (od szczebla batalionu) różnych rodzajów środków wsparcia i zabezpieczenia.

Należy liczyć się, szczególnie w początkowej fazie agresji, że przeciwnikowi z uwagi na uzyskane zaskoczenie, uda się odciąć i okrążyć część pododdziałów i oddziałów. Będą one zmuszone do prowadzenia walki samodzielnie, a zatem, aby mogły podołać tym zadaniom powinny być do tego odpowiednio przygotowane, ale jednocześnie należy je zaopatrywać w sprzęt i środki materiałowe. Na ogół jedyną drogą dotarcia do okrążonych wojsk będzie transport po-

wietrzny, który jak wykazały doświadczenia w Wietnamie i w Czeczenii, okazał się bardzo przydatny.

Analiza możliwych zagrożeń i sposobu prowadzenia agresji wskazuje na wzrastającą rolę wymiaru powietrznego. Należy sądzić, że wymiar powietrzny, jakkolwiek sam nie prowadzi bezpośrednio do osiągnięcia celu agresji, to jednak tworzy dogodne warunki jego osiągania przez wojska lądowe. Oznacza to, że nasze wojska lądowe, zarówno operacyjne jak i obrony terytorialnej, będą zagrożone nie tylko uderzeniami lotnictwa wspierającymi nacierające zgrupowania pancerno-zmechanizowane. W ich interesie będą szeroko stosowane desanty taktyczne. Będą one realizowały zadania związane z uchwyceniem ważnych obiektów terenowych, węzłów drogowych uniemożliwiając tym manewr naszych wojsk i terminowe wyjście ich na rubieże obronne. W związku z tym ważnym zadaniem wojsk lądowych oraz innych sił prowadzących działania w strefie przygranicznej, staje się walka z desantami powietrznymi przeciwnika. W tym względzie możliwe są dwa rozwiązania. Pierwsze - polegające na użyciu do walki z desantami sił obrony terytorialnej, co pozwoliłoby na użycie wojsk operacyjnych przeciwko głównym zgrupowaniom przeciwnika. Rozwiązanie drugie - to zaangażowanie do tego zadania sił obrony terytorialnej oraz części sił wojsk operacyjnych będących w rejonie desantu. Ważnym środkiem walki z desantami przeciwnika mogą stać się śmigłowce, oraz pododdziały kawalerii powietrznej, a także grupy desantowo-szturmowe.

Reasumując powyższe rozważania należy uznać, że ^{zaprojektowanej} czynnikiem decydującym o zadaniach wojsk lądowych w czasie wojny będzie ^{dwóch} charakter i przebieg agresji potencjalnego przeciwnika.

3. SIŁY I ŚRODKI PRZEZNACZONE DO DZIAŁAŃ W STREFIE PRZYGRANICZNEJ

Analiza i ocena zagrożeń obszaru kraju oraz doświadczenia historyczne Polski i innych państw w osłonie granicy, wskazują jednoznacznie, że do działań osłonowych powinny być wykorzystane wydzielone jednostki wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej. Ponadto w tej strefie powinny zostać wykorzystane siły pozamilitarne, jak np.: Straż Graniczna, Policja Państwowa, a także terenowe organa administracji państwowej.⁵

Jak wykazują doświadczenia wielu państw, ważną rolę do spełnienia w osłonie strefy granicznej spełnić może odpowiednio rozbudowany i przygotowany system umocnień i zapór inżynierskich. System ten powinien zapewniać maksymalne wykorzystanie naturalnych właściwości terenu.

3.1. Wojska operacyjne w osłonie granicy państwa

W celu odparcia agresji i zapewnienia nienaruszalności granic państwa przygotowuje się i prowadzi **strategiczną operację obronną**. Do prowadzenia tej operacji przygotowuje się na obszarze kraju:

- strefę osłony lub pas ubezpieczeń;
- taktyczną strefę obrony;
- operacyjną strefę obrony;
- strategiczną strefę obrony.⁶

Strefa osłony organizowana jest wzdłuż granicy państwa w sytuacji, gdy rozmieszczenie przedniego skraju obrony bezpośrednio przy granicy jest niece-

⁵ Por. „Studium planu Strategicznego Polski przeciw Niemcom” - Mossor i Kutrzeba, Warszawa 1938; Pindel K., Obrona narodowa 1937-39, Warszawa 1979.

⁶ Por. załącznik

lowe. Prowadzenie działań w tej strefie pozwala na zajęcie i rozbudowę obrony przez główne siły.

Głównym celem działań w strefie osłony jest uniemożliwienie przeciwnikowi wykonania uderzenia przez zaskoczenie lub skutecznego jego odparcia. Cel ten osiąga się w wyniku uzgodnionych co do zadań, miejsca i czasu przedstawić organizacyjno-wykonawczych, w którym główną uwagę skupia się na odpowiednim inżynieryjnym przygotowaniu strefy przygranicznej.

Natomiast ze względu na fakt, iż osłona granicy może być realizowana siłami taktycznymi, operacyjnymi lub strategicznymi, to możemy mówić o skali tej osłony.

Obecne położenie geopolityczne Polski sprawia, że każdy z okręgów wojskowych jest w zasadzie okręgiem przygranicznym. Dlatego też każdy z nich powinien być przygotowany do prowadzenia działań w strefie przygranicznej.

Sytuacja ta może ulec zmianie od chwili przyjęcia Polski do NATO. Wówczas zachodnia i część południowej granicy znajdą się w obszarze odpowiedzialności Sojuszu, natomiast związki operacyjne stacjonujące wzdłuż granicy wschodniej i częściowo południowej, a także morskiej będą typowymi związkami przygranicznymi.

Niezależnie od przewidywanych powyżej zmian, ogólne zasady przygotowania i prowadzenia działań w strefie przygranicznej nie ulegną zmianie. Także nie powinien zmieniać się układ sił i środków wydzielanych do działań w tej strefie. A zatem rozważania dotyczące użycia sił i środków w strefie przygranicznej, w warstwie ogólnoteoretycznej mają wymiar uniwersalny. Zmianie natomiast ulegną problemy **osłony strategicznej granicy**. Innych bowiem potrzeba sił i środków do osłony granicy państwa, gdy jej długość wynosi 3.544 km, z czego granica lądowa - 3.016 km, a morska 528 km.⁷ Natomiast po przyjęciu Polski do NATO, ponad 1 tys. km granicy znajduje się w obszarze Sojuszu. O-

⁷ Długość granic lądowych - 3.016 km, w tym z Rosją - 210 km, Litwą - 102 km, Białorusią - 407 km, Słowacją - 518 km, Czechami - 786 km, Niemcami - 467 km.

czywiście najbardziej potrzebującymi osłony obecnie i w przyszłości, będzie kierunek wschodni i północno-wschodni.

Biorąc natomiast pod uwagę szerokość terytorium Polski - ok. 600 km oraz zasięg i szybkość lotu współczesnego lotnictwa i rakiet, możemy dojść do wniosku, że przedmiotem osłony strategicznej powinny być obiekty i rejony na obszarze całego kraju. Odnosi się to do zagrożenia w obecnych uwarunkowaniach geopolitycznych jak i w przyszłości, gdy Polska będzie członkiem Sojuszu.

Z kolei analiza pokrycia obszaru Polski lasami (około 28 % powierzchni) i miejscowościami ($1/5,48 \text{ km}^2$), które są średnio oddalone od siebie o około 3 km, pozwala wnioskować, iż te warunki są bardzo dogodne do prowadzenia działań regularnych i nieregularnych. Także korzystnie na możliwość prowadzenia obrony obszaru kraju wpływa południkowy układ biegu rzek granicznych i położonych w głębi kraju.

Istotny jest także wniosek o gęstości zaludnienia, wyrażającej się 123 osobami/ km^2 , a w obszarach przygranicznych 87 osób/ km^2 . Stwarza to łącznie korzystne warunki osłony granicy.

Przeprowadzone w poprzednich rozdziałach rozważania dotyczące zadań wojsk lądowych w osłonie granicy państwa pozwalają na sformułowanie dwóch wniosków:

1. wojska lądowe tzw. operacyjne, będą spełniać podstawową rolę w odparciu agresji przeciwnika. W tym celu przejdą do lądowej operacji obronnej, przygotowując odpowiednio rozbudowaną pod względem inżynieryjnym obronę;
2. przejście do operacji obronnej będzie poprzedzone mobilizacyjnym i operacyjnym rozwinięciem. Osłona tego rozwinięcia wymagać będzie wydzielenia określonej części wojsk operacyjnych do działań w strefie przygranicznej.

W tej strefie siły te prowadziwać będą wspólne działania z wojskami obrony terytorialnej, Straży Granicznej, Policji Państwowej i innymi siłami.

Wojska operacyjne wydzielone do prowadzenia działań w strefie osłony mogą przygotować **pas przesłaniania**. Stanowi on podstawową część strefy osłony, której głębokość w zależności od warunków terenowych i rozmieszczenia obiektów w tej strefie, może wynosić ok. 30-50 km. Natomiast głębokość pasa przesłaniania, w zależności od sił doń wydzielonych może wynosić ok. 20-40 km.

Do prowadzenia działań w pasie przesłaniania można wyznaczyć siły od związku taktycznego do brygady. Zależy on głównie od tego, w jakim czasie główne siły mogą przygotować obronę, a zatem przez jaki okres czasu należy prowadzić działania opóźniające w tym pasie.

Czym w swej istocie jest pas przesłaniania i jaki jest cel działań sił w tym pasie?

Główny cel działań w pasie przesłaniania sprowadza się do opóźnienia podejścia przeciwnika do głównego pasa obrony, do czasu osiągnięcia przez siły operacyjne gotowości do prowadzenia operacji obronnej. Jednocześnie z tym celem należy zmuszać przeciwnika do kanalizowania działań na kierunkach, na których przygotowuje się obronę, zadając mu przy tym jak największe straty. Ponadto - rozpoznaje się kierunek jego głównego uderzenia i użyte do działań siły przeciwnika.

Pas przesłaniania stanowi sobą system punktów oporu i pozycji obronnych uzupełnionych systemem zapór inżynieryjnych, niszczeń oraz ufortyfikowanych obiektów naturalnych i sztucznych.

Do prowadzenia działań w tym pasie wydziela się wojska operacyjne, pododdziały OT oraz siły układu pozamilitarnego znajdujące się w pasie. Wielkość tych sił jest różna, zależy od stopnia zagrożenia danego kierunku i możliwości wydzielenia własnych wojsk.

Do działań w pasie przesłaniania wydziela się z wojsk operacyjnych brygady i bataliony z wojsk okręgu wojskowego przechodzące do operacji obron-

nej. Wydzielone wojska do pasa przesłaniania prowadzą działania w interesie głównych sił okręgu wojskowego. Jakże to będą siły?

Przede wszystkim powinny być to jednostki pierwszej kolejności użycia, a więc bataliony zmechanizowane i pancerne oraz posiadające dużą mobilność jak np.: jednostki kawalerii powietrznej, desantowoszturmowe itp.

Dywizja lub brygada może prowadzić działania w pasie przesłaniania z zasady na kierunku głównego zagrożenia. Pozostałe siły będące we wspólnej strefie są podporządkowane dowódcy ogólnowojskowemu. Natomiast głównym sposobem walki w tym pasie są działania opóźniające prowadzone w oparciu o system samodzielnych punktów oporu rozbudowanych na kilku urzutowanych w głąb pozycjach opóźniania. Pod naporem przeciwnika pododdziały wycofują się na kolejne pozycje, po czym gdy zbliżą się do przedniego skraju obrony głównych sił, przekraczają go na ustalony sygnał. Po odtworzeniu gotowości bojowej przechodzą do drugiego rzutu.

W zależności od warunków terenowych do działań w pasie przesłaniania mogą zostać użyte jednostki desantowoszturmowe, kawalerii powietrznej i piechoty górskiej lub obrony wybrzeża. Specyfika działań tych sił powinna zostać możliwie maksymalnie wykorzystana. Pozwoli to bowiem na osiągnięcie celu działań w pasie przesłaniania.

3.2. Wojska obrony terytorialnej w działaniach w strefie przygranicznej

3.2.1. Wnioski z doświadczeń historycznych

Obrona terytorialna jako formacja zbrojna uczestnicząca w osłonie granicy państwowej sprawdziła się w warunkach obrony Polski w 1939 roku oraz w innych państwach np. w Szwajcarii.

Istotą obrony terytorialnej jest to, że jest ona przystosowana głównie do prowadzenia obrony na obszarze własnego państwa, a opiera się na szerokim kręgu obywateli uzbrojonych w środki walki o charakterze obronnym, a więc nie służące celom zaczepnym.

Najistotniejszą cechą obrony terytorialnej jest to, że koncentruje się na obronie własnego terytorium, odstraszać tym przeciwnika przed ewentualną agresją. Ponadto wspiera działania wojsk operacyjnych, jest w gotowości do podjęcia działań nieregularnych oraz udziału w akcjach ratowniczych. Koordynuje także działania pozamilitarnych ogniw obronnych na rzecz sił zbrojnych.

Siły obrony terytorialnej według obowiązujących poglądów przeznaczone są do działań na mniej zagrożonych kierunkach, skrzydłach związku operacyjnego, w terenie dogodnym do prowadzenia działań obronnych w dużych kompleksach leśnych, terenie lesisto-jeziornym, w górach, za przeszkodami wodnymi i dużych aglomeracjach miejskich.⁸

Obrona terytorialna w Polsce ma swoją długą tradycję, przy czym w największym stopniu rozwinęła się w latach 1937-39. Pod koniec roku 1935 gen. dyw. Kutrzeba wskazał, że tanim kosztem można wzmocnić obronność kraju tworząc lokalne formacje cywilno-wojskowe, które mogą zostać w pierwszej kolejności użyte do obrony granicy. Wiosną 1937 roku utworzono oddziały Obrony Narodowej (ON), a podstawowym założeniem ich działania było prowadzenie **działań obronnych** we współdziałaniu z regularnymi formacjami Wojska Polskiego. W okresie zagrożenia i mobilizacji bataliony ON miały być wykorzystane do osłony rejonów mobilizacji, ochrony i obrony ważniejszych obiektów mobilizacyjnych i terenowych oraz do zwalczania dywersji. Natomiast z chwilą wybuchu wojny miały podjąć działania obronne w oparciu o miejscowości. Nie przewidywano ich działań w terenie odkrytym. Po wykonaniu zadań osłony mobilizacji głównych sił zbrojnych i ich przetransportowaniu w rejony operacyj-

⁸ Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, cz. I, Warszawa 1994, s. 66.

nego rozwinięcia, bataliony ON miały zostać przemieszczone w głąb kraju, gdzie przeformowano by je na drugorzutowe związki taktyczne WP.

Do 1 września 1939 roku sformowano 82 bataliony Obrony Narodowej, co stanowiło ekwiwalent około 10 dywizji piechoty.⁹ Także na uwagę zasługuje fakt, że oddziały te były ściśle powiązane ze społeczeństwem danego regionu. Odbywało się to w toku współpracy z organizacjami społecznymi i młodzieżowymi, a sprzyjało to kształtowaniu postaw patriotycznych, wychowaniu obywatelskiemu i postaw moralnych.

Sprawdzianem tych postaw i zachowań był okres walk we wrześniu 1939 roku, kiedy żołnierze tych oddziałów walczyli z wielokrotnie silniejszym i lepiej uzbrojonym przeciwnikiem. Ocenic należy, iż zasadnicza większość batalionów ON wypełniła w miarę swoich możliwości postawione przed nimi zadania. Przykładem może być fakt, że Górnos Śląskie bataliony ON stanowiące trzon 55 dywizji piechoty rezerwowej nie ustępowały w walce przed 23 dywizją niemiecką, dobrze wyszkoloną i uzbrojoną.

Natomiast koncepcja użycia sił Obrony Narodowej, polegająca na ich wcieleniu do armii, co spowodowało rozproszenie nie była najlepsza. Ponieważ bataliony ON były przygotowane do walki na rodzimym terenie, to wskutek szybkiego tempa natarcia Niemców musiały wycofywać się wraz z armiami do których były przydzielone. Wobec braku etatowych środków transportu i odpowiedniego uzbrojenia ponosiły znaczne straty, co spowodowało ich szybkie zużycie.

Z powyższych doświadczeń wynikają zasadnicze wnioski do organizowania obrony terytorialnej współcześnie:

1. obrona terytorialna jako istotna siła wzmacniająca obronność państwa może zostać zorganizowana przy stosunkowo niewielkich nakładach finansowych;

⁹ Marciniak A., Wykorzystanie wojsk OT w warunkach konfliktów zbrojnych poniżej poziomu wojny, Warszawa AON, 1996, s. 15.

2. obrona terytorialna oparta na wykorzystaniu potencjału ludzkiego z obszaru prowadzenia działań, powinna zakładać maksymalne spożytkowanie przywiązania do „ojcowizny”, znajomości terenu oraz walorów infrastruktury;
3. powyższe uwarunkowania wskazują, że obrona terytorialna powinna prowadzić działania bojowe z zasady na „swoim” terenie, nawet po zajęciu go przez przeciwnika; wówczas przechodzi do działań nieregularnych;
4. w składzie obrony terytorialnej powinny być jednostki o charakterze stałym, a więc przywiązane do określonego obszaru, oraz jednostki o charakterze manewrowym do prowadzenia działań w miejscach zagrożenia.

3.2.2. Ogólne zasady działania wojsk obrony terytorialnej w strefie przygranicznej

Wojska obrony terytorialnej przewidziane są do prowadzenia regularnych i nieregularnych działań bojowych na ogólnych zasadach prowadzenia walki. Posiadają jednak inne niż wojska operacyjne możliwości ogniowe i manewrowe.

Rozmieszczone są na obszarze całego kraju - odpowiednio do potrzeb operacyjnych, a zadania swoje wykonują samodzielnie lub we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi.

Ze względu na swoją specyfikę w ich wykorzystaniu należy kierować się następującymi **zasadami**:

- maksymalne wykorzystanie atutu obrony własnego terytorium;
- wykonywanie zadań na korzyść wojsk operacyjnych oraz podejmowanie działań humanitarnych na rzecz ludności w rejonie działań;
- ściśle współdziałanie ze sferą pozamilitarną;
- autonomiczność podejmowania działań zbrojnych w rejonach odpowiedzialności;

- głównie wykonuje zadania w wyznaczonym rejonie odpowiedzialności, niekiedy - w rejonie doń przyległym;
- dowodzenie za pośrednictwem terytorialnych organów dowodzenia;
- działanie z wojskami operacyjnymi na zasadzie wspólnego uzgodnienia działań zbrojnych zgodnie z przeznaczeniem obrony terytorialnej;
- przygotowanie zawczasu i utrzymanie w sprawności obiektów fortyfikacyjnych i zapór inżynieryjnych w rejonach odpowiedzialności.

Rejon odpowiedzialności związku taktycznego (oddziału) wojsk obrony terytorialnej to „wyznaczony jego dowódcy obszar, w którym zgodnie z potrzebami planu operacyjnego, zobowiązany jest on przygotować i prowadzić podległymi oraz przydzielonymi mu siłami i środkami (samodzielnie lub wspólnie z wojskami operacyjnymi, pozamilitarnymi ogniwami obronnymi i społeczeństwem) działania humanitarne i bojowe zarówno w czasie pokoju, jak również w konflikcie zbrojnym”.¹⁰

Oznacza to, że rejon odpowiedzialności mają brygady, pułki, a także kompanie i plutony OT. Celem takiego podziału jest przygotowanie i utrzymywanie sprawnego systemu powszechnej obrony. W związku z tym granice rejonów odpowiedzialności są stałe, zarówno w czasie pokoju, kryzysu jak i wojny.

Doświadczenia z minionych wojen oraz innych państw w zakresie tworzenia systemu obrony terytorialnej, wskazują na potrzebę podziału obszaru kraju na:

- obszar odpowiedzialności - na szczeblu okręgu wojskowego;
- regiony odpowiedzialności - na szczeblu Regionalnego Sztabu Wojskowego;
- odwody odpowiedzialności - na szczeblu Rejonowych Komend Obrony Terytorialnej.

Powyższy podział zapewnia stabilizację granic poszczególnych obszarów, regionów i odwodów, a ponadto ułatwia i umożliwia sprawną wymianę infor-

¹⁰ Jakubczak R., Organizacja i wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej, AON, 1996.

macji i współdziałania, zarówno z wojskami operacyjnymi, jak i sferą pozamilitarną.

Z kolei pokrycie obszaru kraju odpowiednimi obszarami, regionami i odwodami powinno być odpowiednie do stopnia zagrożenia. Analiza i ocena tego zagrożenia zarysowana w poprzednich rozdziałach wskazuje, że w związku z ewentualnym przyjęciem Polski w skład Sojuszu NATO, powinny zostać dokonane odpowiednie korekty rejonów rozmieszczenia i odpowiedzialności wojsk obrony terytorialnej.¹¹

Należy podkreślić, że w obszarze odpowiedzialności okręgu wojskowego wojsk lądowych funkcjonuje większość rejonów odpowiedzialności. Ten fakt w znacznym stopniu ułatwia współdziałanie między wojskami operacyjnymi a OT. Ponadto należy uwzględnić fakt, iż w systemie obronnym RP funkcjonuje Straż Graniczna oraz Policja Państwowa i pozamilitarne organy administracji terenowej. A zatem i te struktury organizacyjne mogą znaleźć się w rejonie odpowiedzialności wojsk OT. Oznacza to, że wszystkie te siły i środki znajdują się w strefie bezpośrednich działań bojowych związku taktycznego wojsk operacyjnych, wówczas czasowo są podporządkowane temu dowódcy. Podporządkowanie powinno odbywać się na zasadach współdziałania z zachowaniem autonomiczności wszystkich sił uczestniczących w działaniach bojowych.

Mając na uwadze realizację zadań przez wojska OT należy widzieć zadania wynikające z potrzeb:

- operacyjnych;
- porządkowych;
- niesienia pomocy ludności.

Pierwsze - odnoszą się do działań prowadzenia bezpośrednich działań bojowych oraz przeciwdywersyjnych i przeciwdesantowych. Działania porządkowe

¹¹ Przyjmując do rozważań niektóre znane ustalenia odnoszące się do użycia wojsk OT, można przyjąć, iż mogą zostać utworzone 232 rejonów odpowiedzialności, spośród których jest: 11-brygadowych; 16-pułkowych; 12-batalionowych; 100-fortecznych; 5-dywizjonowych (MW) i 8-kompanijnych; w: Marciniak A., Wykorzystanie wojsk..., op. cit., s. 27.

dotyczą podnoszenia bezpieczeństwa wewnętrznego ludności oraz akcji i działań przeciw zorganizowanej przestępczości. Trzecia grupa zadań, to zadania niemilitarne polegające na udziale w akcjach ratowniczych, ewakuacyjnych ludności i mienia oraz likwidacja skutków katastrof.

Wojska obrony terytorialnej w czasie agresji przeciwnika mogą realizować następujące zadania:

1. przejście brygad (pułków, batalionów) do osłony operacyjnej całością wyznaczonych sił w pasach odpowiedzialności;
2. uaktualnianie zadań i współdziałania z Jednostkami Pierwszej Kolejności Użycia, Siłami Szybkiego Reagowania oraz ogniwami pozamilitarnymi;
3. ewakuacja ludności ze strefy przygranicznej;
4. osiągnięcie gotowości do działań przeciwdywersyjnych, przeciwdesantowych i bojowych;
5. przygotowanie do obrony miast, osiedli i obiektów;
6. sprecyzowanie zadań do prowadzenia ewentualnych działań nieregularnych, na wypadek utracenia określonego obszaru.

Rozpoczęcie działań zbrojnych przez przeciwnika wojska obrony terytorialnej mogą prowadzić dwa zasadnicze rodzaje działań:

- działania regularne;
- działania nieregularne.

W obu tych rodzajach działań powinny wojska OT kierować się następującymi **zasadami**:

1. w pełni wykorzystać walory obronne terenu i możliwości przygotowania do obrony;
2. walczyć tak, aby ponosząc jak najmniejsze straty, zadawać jak największe przeciwnikowi;
3. stosować różnorodne formy i sposoby walki, odpowiednie do taktyki działania przeciwnika;

4. maksymalnie korzystać ze wsparcia i pomocy społeczeństwa oraz pozamilitarnych ogniw obronnych;
5. w każdej sytuacji dążyć do osiągnięcia celu działań wojsk OT w rejonie odpowiedzialności. Oznacza to niszczenie sił przeciwnika i zmniejszanie skuteczności jego działania oraz ochronę życia ludności cywilnej i jej mienia.

W ramach **działań regularnych** wojska obrony terytorialnej mogą wykonywać zadania polegające na prowadzeniu:

- działań przeciwdywersyjnych;
- ochronie i obronie obiektów;
- obronie na kierunku natarcia przeciwnika;
- obronie miejscowości;
- działań opóźniających;
- działań osłonowych.

Z kolei działania nieregularne będą prowadzone po zajęciu przez przeciwnika określonego terytorium państwa. Istotą tych działań będzie unikanie rozstrzygających starć z przeważającymi siłami przeciwnika, a wykonywanie zaskakujących ataków na słabe miejsca jego ugrupowania. Należy przy tym umiejętnie wykorzystać teren i jego infrastrukturę.

3.2.3. Problemy współdziałania z wojskami operacyjnymi i ogniwami pozamilitarnymi

Ponieważ osiągnięcie celu jakim jest niedopuszczenie do włamania się agresora w głąb obszaru kraju jest nadrzędnym celem dla wszystkich sił i środków uczestniczących w tym zadaniu - stąd nieodzowne jest ścisłe współdziałanie między nimi.

Jeżeli do tego dodamy, iż obrona terytorialna jest tożsama z szeroko rozumianą obroną państwa, to oczywiste jest, że w jej ramach powinna następować integracja sił wojskowych i cywilnych.

Jakie zatem sfery działalności powinny być przedmiotem współdziałania, aby cel działań osłony granicy państwa został osiągnięty?

Dotychczasowe rozważania i ustalenia pozwalają przypuszczać, że tymi sferami powinny być w szczególności:

- przygotowanie obszaru do walki z przeciwnikiem;
- ochrona ludności i ratownictwo w wypadku zaistnienia nadzwyczajnych zagrożeń;
- przygotowanie terenu do obrony;
- wspólne wykorzystanie infrastruktury i zasobów do prowadzenia działań;
- regulacja ruchu, zajętość terenu;
- świadczenia osobowe i rzeczowe społeczeństwa na rzecz sił zbrojnych;
- wsparcie działań zbrojnych przez układ pozamilitarny;
- rozbudowa inżynieryjna;
- wsparcie logistyczne;
- przygotowanie do działań nieregularnych;
- zwalczanie desantów, dywersji i zbrojnego podziemia itp.

Taki szeroki zakres problemów wymagających uzgodnień potwierdza wcześniej sformułowaną tezę o potrzebie wspólnych ćwiczeń w okresie pokoju.

3.3. Zadania Straży Granicznej

Straż Graniczna jako jeden z podmiotów systemu obronnego państwa wykonuje zadania związane z ochroną granicy państwowej w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Inne są oczywiście zadania w każdym z tych okresów, bowiem inne jest zagrożenie w każdym z nich.

Obecnie Straż Graniczna na mocy ustawy z 12 października 1990 roku jest formacją jednolitą, umundurowaną i uzbrojoną, typu policyjnego. Jest ona w dużym stopniu skadrowana.

W oparciu o ocenę zagrożeń przeprowadzoną w poprzednich rozdziałach, Straż Graniczna powinna wykonywać następujące podstawowe zadania:

- niedopuszczanie do bezprawnego przekraczania granicy, w szczególności niedopuszczanie do nielegalnej migracji oraz bezprawnego przemieszczania towarów;
- organizowanie i prowadzenie kontroli na drogach kolejowych, lądowych i lotniczych, uniemożliwiającej nielegalne przekraczanie granicy;
- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców;
- zapewnienie porządku publicznego na obszarze przejść granicznych oraz podejmowanie działań prewencyjnych w wypadku naruszenia porządku prawnego;
- ochrona i utrzymanie znaków i urządzeń służących do ochrony granicy;
- gromadzenie i przetwarzanie informacji z zakresu ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego;
- zapobieganie przemieszczaniu przez granicę substancji i materiałów do działalności dywersyjnej i sabotażowej;
- wykonywanie innych zadań, zwłaszcza w zakresie ścigania przestępstw granicznych.

Do realizacji wyżej wymienionych zadań Straż Graniczna posiada określone siły i środki. Obszar nadgraniczny Polski podzielony został na oddziały, w ramach których, funkcjonują jako placówki terenowe, strażnice i graniczne placówki kontrolne.

Rozmieszczenie strażnic na granicach jest nierównomierne. Najwięcej jest ich na granicy południowej bo około 50 %, druga połowa strażnic jest rozmiesz-

czona równomiernie na granicy zachodniej i wschodniej. Liczba strażnic na tych ostatnich dwóch granicach sprawia, że na jedną z nich wypada od 15 do 35 km granicy. Najmniej korzystne nasycenie strażnic jest na granicy wschodniej, ale ten stan ulega ciągłemu polepszeniu.

Komendy oddziału posiadają pododdziały odwodowe, które mogą zostać użyte do okresowego wzmocnienia granicy oraz działań specjalnych np.: blokad, pościgów, akcji antyterrorystycznych itp. W wypadku wystąpienia poważnych zagrożeń na granicy, których nie byłaby w stanie zlikwidować Straż Graniczna przewidywane jest jej wzmocnienie Policją Państwową oraz jednostkami operacyjnymi wojsk lądowych.

Reasumując, Straż Graniczna w obecnym składzie nie posiada sił i środków, którymi mogłaby osłaniać granicę na wzór Korpusu Obrony Pogranicza w 1939 roku na granicy wschodniej. Z tego też względu udział Straży Granicznej w osłonie granicy jest największy w czasie pokoju. Natomiast w czasie kryzysu i wojny Straż Graniczna powinna realizować zadania w interesie wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej. Będą to zadania polegające na informowaniu o zagrożeniach, bezpośredniej interwencji w wypadku naruszenia granicy przez małe grupy dywersyjne oraz zapewnienie porządku publicznego w bezpośrednim otoczeniu granicy.

Biorąc jednak pod uwagę, iż Straż Graniczna zna doskonale teren przygraniczny, ludność po obu stronach granicy i najczęściej popełnione przestępstwa, powinna zostać włączona w system sił i środków prowadzących działania w strefie przygranicznej.

ZAKOŃCZENIE

Problem osłony granic nie jest nowy, nowe powinno być podejście do jego rozwiązania.

Jak wykazują doświadczenia Polski i innych państw, istotną rolę do odegrania w osłonie granicy mają siły obrony terytorialnej. Pomysł wykorzystania tych sił w tym zadaniu ma swoje głębokie historyczne i psychologiczno-społeczne uzasadnienie. Od dawna wiadomo, że granicę najlepiej osłaniają ci, którzy w pobliżu niej mieszkają. Mają ku temu silną motywację oraz możliwość osiągnięcia w krótkim czasie gotowości bojowej do działań.

Jak jednak wykazują doświadczenia, ważne jest również szybkie wsparcie działań tych sił, które znajdują się w strefie nadgranicznej. A zatem istotne staje się uzyskanie w możliwie najkrótszym czasie osiągnięcia gotowości bojowej przez określoną część wojsk operacyjnych. Wojska te powinny wesprzeć siły obrony terytorialnej w działaniach w strefie przygranicznej.

Jak wykazano w pracy, istotą działań w tej strefie powinno być niedopuszczenie do agresji z zaskoczenia. Natomiast w sytuacji gdy agresja ma już miejsce, istotą działań w tej strefie powinno być maksymalne opóźnienie natarcia przeciwnika, rozpoznawanie składu jego sił i kierunku ich głównego uderzenia.

Z tak sformułowanego celu działań w strefie nadgranicznej nasuwa się podstawowe pytanie: jakie siły i środki należy użyć do tego celu, aby można było go zrealizować?

Udzielenie odpowiedzi na tak sformułowany problem badawczy, stanowiło myśl przewodnią poczynań badawczych w niniejszej pracy.

Oczywiście, prezentowane w niej rozwiązania nie pretendują do ostatecznego określenia kto i jak ma prowadzić działania w strefie nadgranicznej. Odpowiedź na to pytanie będzie się zmieniać wraz ze zmianą uwarunkowań Polski. Istotne zmiany w ten kwestii przyniesie fakt wstąpienia do Sojuszu NATO. Tym

nie mniej jednak metoda rozwiązania problemu osłony granic zaprezentowana w niniejszej pracy będzie miała z pewnością zastosowanie.

Wojska operacyjne w ramach strategicznej operacji obronnej mogą organizować **strefy osłony lub pas ubezpieczeń**. Rozbudowuje się ją wzdłuż granicy państwa w sytuacji gdy rozmieszczenie przedniego skraju obrony bezpośrednio granicy jest niecelowe. Istotą organizowania tej strefy jest prowadzenie działań pozwalających zyskać czas na przygotowanie obrony przez siły główne.

Działania w tej strefie mogą prowadzić wyznaczone wojsk operacyjne i obrony terytorialnej, ponadto siły Straży Granicznej i Policji.

W strefie osłony może być rozbudowany **pas przesłaniania**, który spełnia wówczas podstawową rolę w tej strefie. Przygotowuje się go wzdłuż granicy państwowej, przygotowując pozycje opóźniania, które rozbudowuje się pod względem inżynieryjnym.

7. Kania M. - Wykorzystanie sił OT w osłonie strategicznej. Praca studyjna, AON, 1995.
8. Kaler W. - Militarna osłona strategicznej państwa. Rozprawa doktorska, AON, 1994.
9. Konec S. - Teoria sztuki wojennej, Warszawa, 1993.
10. Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa, 1979.
11. Lamevitz P.M. - Plan Burza, Warszawa, 1990.
12. Marczniak A. - Wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej w warunkach konfliktów zbrojnych poniżej wojny, Praca studyjna, AON, 1996.
13. Marczak J., Jakubczak R. - Obrona powiatów Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa, 1995.
14. Marczak J., Jakubczak R. - Działania nieregularne w obronie Rzeczypospolitej Polskiej. Opracowanie studyjne, AON, Warszawa, 1995.
15. Mroz W. - Organizowanie i prowadzenie bitwy granicznej (operacja granicznej) przez związek operacyjny, Mysł Wojskowa, Nr 7, 1994.

LITERATURA

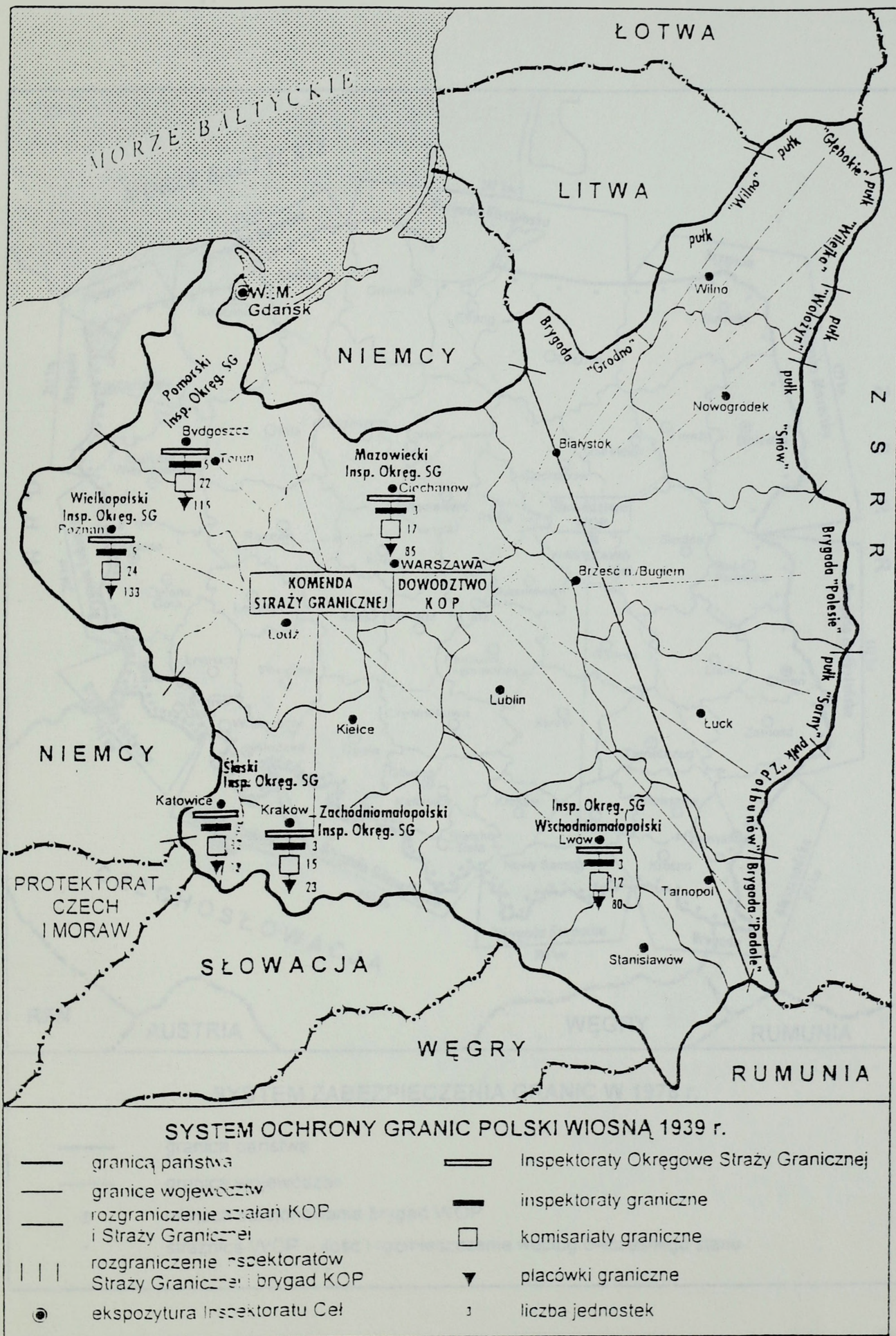
1. Balcerowicz B., Marczak J., Pawłowski J. - Problemy strategii obrony Polski, AON, 1993.
2. Bielecki R. - Pustynna Burza, Warszawa 1991.
3. Dominiczak H. - Granice państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów 966-1996, Bellona, 1997.
4. Dworecki S. - Charakter i właściwości zagrożeń bezpieczeństwa państwa, AON, Warszawa 1994.
5. Jakubczak R. - Organizacja i wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej, AON, Warszawa 1996.
6. Jakubczak R., Marczak J. - Obrona terytorialna - nowy element systemu militarnego RP, Warszawa 1996.
7. Karus M. - Wykorzystanie sił OT w osłonie strategicznej, Praca studyjna, AON, 1995.
8. Kitler W. - Militarne aspekty osłony strategicznej państwa. Rozprawa doktorska, AON, 1994.
9. Koziej S. - Teoria sztuki wojennej, Warszawa, 1993.
10. Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa, 1979.
11. Lisiewicz P.M. - Plan Burza, Warszawa, 1990.
12. Marciniak A. - Wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej w warunkach konfliktów zbrojnych poniżej wojny, Praca studyjna, AON, 1996.
13. Marczak J., Jakubczak R. - Obrona powszechna Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa, 1995.
14. Marczak J., Jakubczak R., Działania nieregularne w obronie Rzeczypospolitej Polskiej, Opracowanie studyjne, AON, Warszawa, 1995.
15. Mróz W. - Organizowanie i prowadzenie bitwy granicznej (operacji granicznej) przez związek operacyjny, Myśl Wojskowa, Nr 2, 1994.

16. Pindel K. - Obrona Narodowa 1937-1939, Warszawa 1979.
17. Pindel K. - Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej, Warszawa 1995.
18. Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, cz. I (związek taktyczny, oddział), Szt. Gen. WP, Warszawa 1995.
19. Skibiński F. - Rozważania o sztuce wojennej, Warszawa, 1972.
20. Skrzyp J., Stańczyk S. - Wojskowo-geograficzna ocena granic Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, AON, 1994.
21. Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa, AON, Warszawa 1994.
22. Szczepański G. - Udział sił OT w osłonie granicy państwowej, Praca dyplomowa, AON, 1996.
23. Tomaszewski A., Zieliński J. - Wojska lądowe w systemie obronnym kraju, AON, 1996.
24. Zieliński J. - Przeciwuderzenie, AON, 1996.
25. Zieliński J. - Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej, AON, 1995.

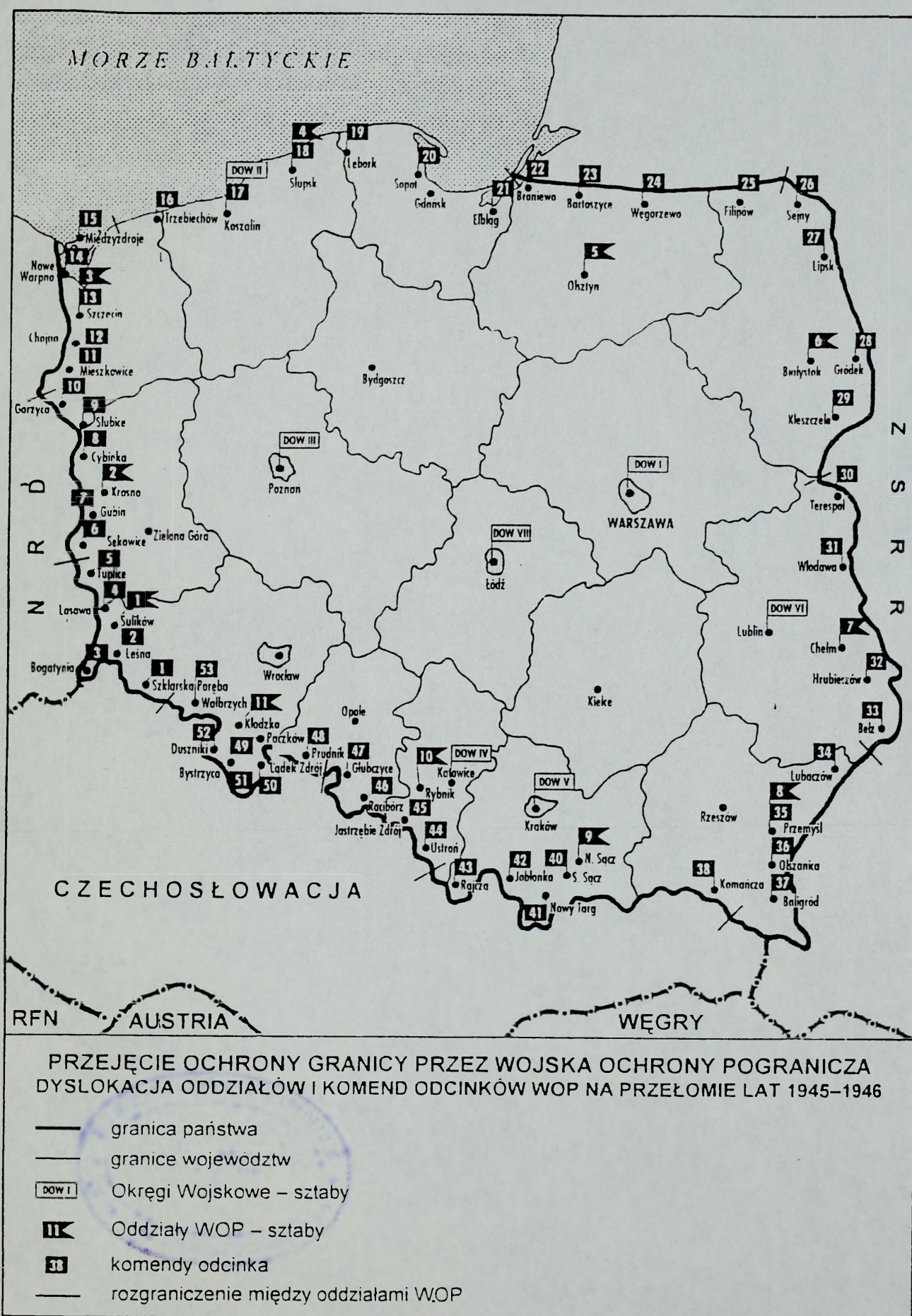
ZALĄCZNIKI

Brygady – Pułki	Bataliony graniczne	kompanie	strażnice
Brygada „Grodno”	„Suwałki”	1	18
	„Sejny”	4	16
	„Orany”	4	19
Pułk „Wilno”	„Troki”	2	11
	„Niemenczyn”	3	15
	„Nowe Święciany”	3	16
Pułk „Głębokie”	„Słobódka”	3	12
	„Lużki”	3	9
	„Podswile”	3	9
	„Berezwecz”	–	–
Pułk „Wilejka”	„Budslaw”	4	13
	„Krasne”	3	9
	„Wilejka”	–	–
Pułk „Woločyn”	„Iwieniec”	2	5
	„Woločyn”	–	–
Brygada „Polesie”	„Ludwikowo”	3	9
	„Sienkiewiczze”	3	10
	„Dawidgródek”	3	10
Pułk „Sarny”	„Rokitno”	3	16
	„Bereżne”	3	12
Pułk „Zdołbunów”	„Hoszcza”	3	10
	„Ostróg”	3	8
	„Dederkały”	4	15
	„Żytyń”	–	–
Brygada „Podole”	„Skalek”	3	11
	„Kopyczyńce”	3	9
	„Borszczów”	4	16
	„Czortków”	–	–
Pułk „Snów”	„Stołpce”	5	17
	„Kleck”	4	10
	„Snów”	–	–

STRUKTURA KOP W 1937 ROKU

SYSTEM OCHRONY GRANIC W 1939 ROKU

SYSTEM ZABEZPIECZENIA GRANIC W 1976